

СЛОВО

Просвіти

Без мови немає нації

slovo.prosvita.com.ua

ч. 31 (304)
4-10 серпня
2005 р.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Фото Г. Обораквої

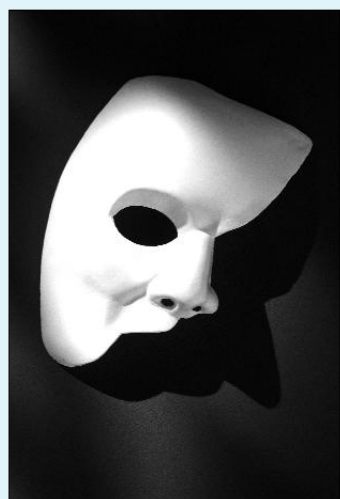
НІБИ МИ ТУТ ЧИМОСЬ ВОЛОДІЄМО...

Чомусь згадала діалог кероллівської Аліси з мешканцями Країни Чудес. “Тихіше, він цього не любить...” — перелякались усі часмани, коли Аліса бовкнула щось про “вбивство” часу. Хоч би які огидні були ці любителі чаю, але в них принаймні є пошана до Часу... Тим часом людство досі медитує: минуле, сьогодні, майбутнє... Пробує на зуб, оцінює... Так, ніби люди чимось тут володіють, так, ніби ми можемо приручити час, перетворити його на кишенькового декоративного песика... Ці

ілюзії продукує телебачення з його голлівудським синдромом прагнення вічної молодості. Насправді далі пластичних операцій діло не йде. Зрештою, час теж має схильність до мімікрії. Осівши на милих серцю годинниках, дзеркалах, скриньках, каблучках..., він непомітно припасовує себе до лінійного простору наших кімнат і закуточків.

Уляна ГЛІБЧУК

ТЕМА І МЕДИТАЦІЯ

Нові покоління прагнуть життєвого простору, успіху, сатисфакції. Старим потрібні спокій і пошана. Є й ті, для кого передусім важить не загубитися в цьому великому безпритульному світі. Темпи змін стали одним із найважливіших показників успішності тієї чи тієї системи. Але в культурі особливі рахунки з часом. З одного боку, вона протриває йому, сторчма випинається з його течії, намагається оберегти свої витвори від руйнації, яку спричиняє

час. Культура може врятувати людину від загубленості в потоці безперервних змін, якщо людина не загубить свою культурну мушлю, не забуде власний культурний код. Для когось цей код, можливо, полягає у формулі: весь світ театр, а люди в нім — актори. Максима не нова, між тим усі ми колись піднімалися на кін, і колись із нього доведеться зійти. “Будинок ветеранів сцени” в такому сенсі може зазвучати метафорично... своєрідна гримерна, у якій можна зненацька застати акторів без сценічних костюмів, але ще із залишками гриму... Або інша формула: “Притулок”, ворота якого відчиняються тоді, коли решта виявляються замкненими...

Микола СКИБА

НА ЗДОБУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 2006 РОКУ

Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка повідомляє, що з 1 серпня нинішнього року приймаються твори і роботи на здобуття Національної премії 2006 року.

На здобуття найвищої в Україні премії в галузі культури, літератури і мистецтва, публіцистики і документалістики подаються нові, оригінальні твори і роботи, опубліковані (оприлюднені) у завершеній формі протягом останніх п'яти років.

Подання творів і робіт на здобуття Національної премії проводять Міністерство культури і туризму України, Національна академія наук України, Академія мистецтв України, творчі спілки, музеї, товариства, фонди, заклади літературно-мистецького спрямування, члени Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Подання на здобуття Національної премії 2006 року Комітет приймає до 1 листопада ц. р. за адресою: 01001, вул. Прорізна, 2, м. Київ-1.

Довідки про порядок приймання:
тел. (044) 226-32-23,
тел./факс 278-11-93.

Вони повертаються...

Про костюмовані фантоми козаків у статті Вадима Задунайського

Стор. 3

Чужі діти: турбота впритул чи з відстані любові у дослідженні Марії Криштопи

Стор. 4

Талант у країні пінгвінів —

Володимир Войтенко про долі літераторів початку ХХ ст.

Стор. 10

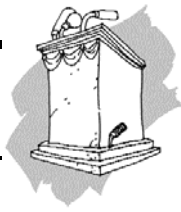
Чим багатий Сатанів на Поділлі, окрім “водички” і цукру

Стор. 14—15

Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії
АКБ “Київ”, МФО 320401
ЗКПО 21709106

УРЯД

Новий формат зустрічей Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко з представниками ЗМІ після урядових засідань хоч і втрачає на оперативності, зате звільняє журналістів від кількогодінного очікування результатів урядових баталій. Щоправда, і наступного дня прес-конференція Юлії Володимирівни відбулася на 2 години пізніше запланованого терміну.

Безумовно, увага до Глави Уряду з боку ЗМІ й громадськості 28 липня зросла завдяки інформації, яку підтвердила СБУ, про підготовку замахів на Прем'єра. Окремі коментатори встигли скептично оцінити ці заяви (мовляв, дивно, що на "просочення інформації" зреагували, повідомивши наші посольства, спецслужби зразу кількох країн), допускаючи, що це піар-хід самої Тимошенко. Сяк чи так активність охоронної служби у приміщенні Кабінету того дня зростає — журналістів двічі пильно обшукали. "Країні не вистачає охоронців", — кинула охоронцям колега. "Ми кохаємося!" — ті зі сміхом перефразували популярний у столиці білборд...

Коли до журналістів вийшла Юлія Володимирівна, вона мала стомлений вигляд. Хоча вранці-годи щиро й по-дитячому сміялася, наприклад, коли після гендерної лекції про те, що жінки з любов'ю до чоловіків наступають на всі сфери життя суспільства, вона заявила, що з "чоловіком-Пінчуком" не ввійде до виборчих списків, навіть якщо він купить місце в НСНУ.

Утомлений вигляд пані Юлії, з'ясувалося, є наслідком перебування під невтішим враженням "нічних емоцій", пов'язаної, до речі, з паном Пінчуком, щоправда як із власником Нікопольського феросплавного заводу: "Учора Апеляційний суд Київської області ухвалив рішення, що 51 % акцій Нікопольського феросплавного заводу було незаконно передано затеві колишнього президента Віктору Пінчукові, і суд практично повернув у власність держави контрольний пакет акцій заводу. Я маю інформацію про тиск, який чинився на суддів. Те, що розгорталось потім, — це вже окрема детективна історія. Нещодавно призначений одним із керівників Вищого Господарського Суду пан Хандурін практично вночі вихоплював судову ухвалу (регулятивну частину без мотивувальної). Якщо хандуріни будуть діяти навколо Нікопольського феросплавного заводу, то Державний бюджет України через від-

Фото Ганни Оборської

НІЧНІ ЕМОЦІЇ

сутність прозорої приватизації цього заводу втратить близько мільярда гривень".

Основна частина промови Юлії Тимошенко стосувалася позитивних наслідків підписання закону про зміни та доповнення до Державного бюджету 2005 р. "Перше й головне, — зауважила Тимошенко, — ми здатні за тиждень закрити борги по зарплаті працівникам усієї інфраструктури вугільної галузі, які становлять 320 млн. грн."

Щодо збирання врожаю зернових, то Глава Уряду наголосила, що Уряд змінив багаторічну тенденцію, коли врожай за безцінь купується у виробників. Так, починаючи з 29 липня, на всі аграрні біржі України виходить ДАК "Хліб України", яка уклала майже на 2,5 млн. доларів зовнішніх контрактів. Крім того, на біржі виходить Держрезерв з метою закупити декілька мільйонів тонн зерна. "Якщо ви зараз поспіхом не будете продавати

випадковим людям ваше зерно за безцінь, воно коштуватиме пристойні гроші, — звернулася до працівників АПК Прем'єр Тимошенко. — Пшениця 3-го класу буде коштувати приблизно 620—630 грн. за тону безпосередньо на елеваторі. Я прошу, щоб дешевше селяни не продавали своє зерно. Можу твердо сказати, що аграрний фонд почав працювати. Він забезпечений ресурсами й прийматиме зерно в заставу за ціни, що становлять 80 % від його ринкової вартості. Тобто селяни отримують 80 % справжньої вартості зерна і власність на нього не втрачають. Вони можуть тримати зерно на елеваторах до того моменту, коли у світі буде найвища ціна на нього". До того ж елеватори ДАК "Хліб України" і Держрезерву вдвічі зменшили всі видатки селян, пов'язані зі зберіганням і транспортуванням зерна.

На думку Юлії Володимирівни,

знаковим є ухвалення всіх документів щодо капіталовкладень із центрального бюджету в регіони. Це газифікація сільських районів, будівництво, у тому числі й комунальних об'єктів, це кошти, які виділяються для утримання й реконструкції об'єктів культурної спадщини. Як заповнила Прем'єр Тимошенко, ці кошти вже з поточного тижня рухаються в регіони.

Говорячи про перспективи, Юлія Тимошенко зазначила, що "через 2 тижні Уряд пропонуватиме розроблену спільно з аграріями Програму розвитку тваринництва". Перший її блок — стабільність системи оподаткування і серйозних пільг для сільгоспвиробників у галузі тваринництва на 5 років. Другий блок — це спрощення надання землі для комплексів із виробництва м'яса. "За місяць можна буде зробити те, на що сьогодні витрачається 3 роки", — заявила Прем'єр Тимошенко. Крім того, суттєві кошти виділятимуться на дотування тваринництва, "щоб простимулювати його розвиток і нарощування обсягів виробництва".

Після першого виїзного засідання Уряду, коли в Криму розглядалася програма "Морський берег", пов'язана з будівництвом інфраструктури житлово-комунальної сфери, із забезпеченням Криму питною водою тощо, — Уряд, схоже, проведе обіцяне виїзне засідання в Донецькій області, але спершу, за словами Прем'єра, ліквідує всі попередні заборгованості щодо виплати зарплати працівникам вугільної галузі й призначить міністра новостворюваного Міністерства вугільної промисловості.

Загальну економічну ситуацію в Україні пані Тимошенко оцінила позитивно, заявивши, що інфляція у другому кварталі становить 1,7 %, а ВВП України в абсолютному вимірі проти першого півріччя минулого року зріс на 20,3 %. Україна, на погляд Юлії Володимирівни, матиме найбільше інвестицій. Негативні заяви західних, зокрема американських, експертів про те, що економічна політика уряду є недалекою, пані Прем'єр-міністр назвала "тенденційними вересками": "Кожен день мого життя мені нагадує боротьбу на великому полі бою, коли потрібно скласти невідомо які перешкоди й складнощі щогодинно. Так, нам доводиться докладати зусиль, але ніякі тенденції верески ніяких експертів нам не завадять", — із викликом заявила вона.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

ПОЛІТТЕХНОЛОГІЇ

НАРОДНИЙ СПИСОК?

Нового виборця, народженого революцією, чекають нові вибори. Уперше українці обиратимуть депутатів виключно за партійними списками. Але така інновація породжує багато питань. По-перше, не спраджуються сподівання, що вибори нарешті відбуватимуться на суто ідеологічній основі. Агітувати виборців за свою ідеологію, особливо якщо її немає (а таку картину можна спостерігати в більшості політичних проєктів), — занадто складне завдання для українських політичних гравців. На їхню думку, ліпше й безпечніше працювати за старими технологічними схемами. По-друге, сам електорат звик голосувати за осіб, які є членами тієї чи тієї партії. По-третє, хто буде в тих партійних списках? Справді гідні люди, чи отримаємо повний набір спонсорів, родичів, друзів і партнерів партійних лідерів різного рівня? Не останній у цьому переліку питань і той факт, що після Помаранчевої революції перед країною постала проблема кадрового резерву.

Фахівці-політологи з Агентства моделювання ситуацій уважать, що одним із можливих розв'язків може стати новий започаткований ними проєкт — "Народний список".

На думку директора Агентства Віталія Бали, заступника директора Олексія Голобуцького й експерта Ярослава Павловського, Агентство ініціює "Народний список" задля формування загального виборчого списку (до місцевих рад і парламенту) із людей, що мають певну вагу й авторитет у своєму регіоні, із тих, кому довіряють виборці і кого вони принаймні знають. Першочергове завдання проєкту — створення спільного загальнодержавного кадрового резерву, що був би відкритим для всіх учасників виборчих перегонів. Оскільки список відкритий, він формуватиметься поза партійною належністю, але буде доступний для кожної партії чи блоку, що беруть участь у виборах. Не останнім чинником того, що партії цей проєкт зацікавить, є те, що на сьогодні відсутній "кадровий голланд". Отже, Агентство пропонує дієвий вихід із ситуації, а саме: кожній партії взяти до своїх списків на прохідні місця кандидатури лідерів регіонального масштабу від кожної професійної групи — аби мати змогу стверджувати, що списки укладено відкрито, з урахуванням думок виборців.

Спосіб реалізації проєкту простий: шляхом відкритих опитувань визначити лідерів думок виборців, активно залучити мешканців місцевих громад до обговорення цих кандидатур, запровадити відбір у декілька етапів.

Щоправда, ті, хто пам'ятає, що робив під час виборчої кампанії нездоланий адмінресурс, можуть замислитися: чи не потраплять навіть у такий "Народний список" люди, які досить специфічно формують про себе громадську думку? Не треба забувати, що вчасно роздані двадцять гривень на душу населення справляють чудодійний вплив на думку виборців про певного "лідера"...

Радміла КОРЖ

Радміла КОРЖ

НАШІ БІДИ, НАШІ ГРОШІ

Україна почала готуватися до відзначення 20-ої річниці Чорнобильської катастрофи. Уже засідають організаційні комітети різного рангу. Розроблено плани заходів, проєкти кошторисів на впровадження цих планів. Деякі статті кошторисів досить цікаві. Цікаві настільки, що, можливо, до остаточного затвердження треба порадитися із громадськістю: а чи доречно саме так витратити гроші?

На всі заходи планується витратити 242 873,0 тис. гривень. Сума не маленька. З державних фондів. На що підуть ці кошти?

Не викликають питань такі пункти, як проведення мітингів-реквіємів, поминальних молебнів. Хоча ці заходи відбуваються за окремим планом, як це зазначено у пропозиціях, поданих центральними органами виконавчої влади за дорученням Кабінету Міністрів України. Не викликають питань також соціальні видатки, будівництво і введення в експлуатацію об'єктів Чорнобильської будівельної програми. Хоча... За деякими свідченнями, до переліку внесено кілька об'єктів, які нібито вже функціонують. То що? Треба перевіряти?

«ВІДЗНАЧИМО»?

Треба. До того ж варто було б нарешті розробити й упровадити Державну програму відпочинку дітей, що мешкають на забруднених радіонуклідами територіях. Нехай відпочивають, наприклад, у селищі Східниця Львівської області, де мінеральні джерела своїм хімічним складом здатні підвищувати рівень гемоглобіну в крові.

На особливу увагу заслуговує запропонована культурна програма. "Проведення в Палаці "Україна" вечора-реквієму "Дзвони Чорнобілля" (100,0 тис. грн.); "Проведення меморіальних концертів зірок світового музичного мистецтва" (100,0 тис. грн.); "Проведення культурно-мистецьких заходів, пов'язаних із 20-річницею Чорнобілля, у тому числі благодійних концертів..." (140,0 тис. грн.). Ні, звісно, ніхто не проти музики чи зірок світового масштабу. Хворі, бідні, стражденні — хоч наслушаємося.

Добре, що відновлюють телемарафон "Дзвони Чорнобілля", за допомогою якого збирали великі кошти на ті соціальні потреби, які,

до речі, передбачено й у плані щорічних заходів. Але постає питання у зв'язку із залученням до телемарафону "Євробачення". Статус цього пісенного фестивалю, м'яко кажучи... не відповідний.

Ніхто не проти відзначення державними нагородами учасників ліквідації наслідків катастрофи. Тих, хто дожив. А от виготовлення медалей "20 років після Чорнобілля", на що заплановано 500,0 тисяч гривень, — кому вручати цю медаль?.. Хіба що колекціонерів порадує виготовлення пам'ятної монети з нагоди 20-річчя Чорнобильської катастрофи (350,0 тис. гривень).

Згідно з планом пощастило науковцям. Планується Міжнародна науково-практична конференція "20 років Чорнобильської катастрофи: підсумки та перспективи". Міжнародна спеціалізована виставка "Чорнобиль: екологія, людина, здоров'я" і науково-практичний семінар із цих питань. Хоча виставка може поєднуватися з конференцією. Також планується

Міжнародний радіоекологічний конгрес "Чорнобиль—2006" та П'ята міжнародна конференція "Стратегія подолання гуманітарних наслідків Чорнобильської катастрофи".

Порадіємо й за поліграфістів. Ось, наприклад, заплановано видання другого випуску атласу "Україна. Радіоактивне забруднення" в першому кварталі 2006 року. Усього на це — 150 тисяч гривень. Як устигнути — ніхто не уявляє. Бо якщо серйозно — то треба провести нові вимірювання з використанням сучасних приладів (чи маємо ми їх — теж питання...). А краще — створити карти на прозорій плівці щодо забруднення території України цезієм, стронцієм, плутонієм, америцієм тощо, щоб при накладанні цих карт одна на одну було видно збільшення забруднення. Виготовлення карт — річ не дешева, і робиться це не так швидко. Тож, мабуть, отримаємо передрук старих і не зовсім коректних даних. Навіщо? Ну, хоч щось...

Тож поміркуймо: а чи варто так "відзначати" Чорнобиль? Може, якось стриманіше, практичніше? По-європейському...

●

ПРОЕКТ

Минулому тижню до громадськості й ЗМІ апелювали товариство "Меморіал" ім. Василя Стуса, ВУТ "Просвіта" ім. Тараса Шевченка, відомі науковці, члени робочої групи з підготовки двох Указів Президента України від 11 липня 2005 року про державну підтримку колишніх політ'язнів, а також про увічнення пам'яті жертв політичних репресій і голодоморів в Україні. Власне, ішлося про певний конфлікт. Очевидно, реалізація президентських указів, зокрема щодо "вирішення до 26 листопада питання створення Українського інституту національної пам'яті", блокується чиновницькими й комерційними колами. Скажімо, попередню публічну заяву Президента Віктора Ющенка під час мітингу-реквієму в Биківні про те, що згаданий Інститут розміститься в Жовтневому палаці, де з 1934 року ГПУ катувало українську інтелігенцію, окремі лобісти комерційно-розважальних заходів у палаці спромоглися ревізувати. Голова столичного осередку "Меморіалу" Роман Круцик побоюється, що потужну ідею створення Українського інституту національної пам'яті (до речі, такі інститути, маючи надзвичайну суспільно-історичну вагу, ефективно працюють у Польщі, Естонії, Угорщині) можуть обмежити на формально-виставковому рівні десь у підвальному приміщенні. Він нагадав, що створена 1996 р. Державна міжвідомча комісія з ушанування жертв війни й політичних репресій мало того, що об'єднавала зовсім різні проблеми й була уповноважена (парадоксально!) укладати міждержавні угоди, — реально вона нічого не зробила навіть під час відзначення 70-ї річниці голодомору й 60-ї річниці перемоги над фашизмом. Не виконано рішення про створення Державного історико-меморіального комплексу жертв голодомору, політичних репресій і насильницьких депортацій. На папері залишилися постанови про створення заповідника "Биківнянські могили" й про парламентарські

БАТАЛІЇ ЗА ІНСТИТУТ ПАМ'ЯТІ

слухання щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932—1933 рр. "Є польсько-український документ щодо вшанування пам'яті, — значив пан Круцик. — Що може робити польська сторона на нашій території? Вести розкопки, встановлювати пам'ятники, таблички з написами. Українська сторона може тільки впорядковувати кладовища в колишніх українських селах... Якщо чиновництво візьметься за створення Інституту національної пам'яті або почне керувати ним, або ж керуватиме Академія наук, то, очевидно, з того Інституту нічого не буде. В Інституті повинні бути науковці, які давно працюють над цим, має бути національно свідомою молоддю. Інститут має бути структурою з повноваженнями державного департаменту, мати філії в кожній області". Крім того, Роман Круцик торкнувся й дискримінаційного законодавства: "У 1996 р., коли Мороз був Головою Верховної Ради, прийняли Закон про соціальний статус ветеранів, де ввели таку категорію населення, як винищувальні батальйони, й продовжили їм термін війни до 1952 року. Сьогодні таких категорій немає в законодавстві ні Росії, ні Білорусі. Колишні СМЕРШівці, кадебісти правдами й неправдами їдуть в Україну, бо тут є пільги і висока пенсія. Не можна говорити про примирення, коли існує така ситуація. Сам закон про реабілітацію жертв політичних репресій доручено виконувати тим же каральним органом, які були причетні до репресій".

Своєю чергою, знаний професор, доктор історичних наук Володимир Сергійчук наголосив, що проблема повернення національної пам'яті нинішнім поколінням наших громадян дуже актуальна: "Ми не спромоглися добитися вшанування тих, хто боровся за Українську державу. Я особисто ставлю питання не тільки про визнання вояків УПА чи підпілля ОУН. Уважаю, що треба було з самого початку, з 1991 р.,

ставити питання про визначення статусу борців за Українську державу й до цього переліку зарахувати всіх тих, хто боровся за Українську державу, починаючи з 1917 року й аж до 1991 року. Бо ті повстанці в Холодному Яру чи в полтавських лісах боролися проти більшовицької влади у 20-х роках, і ті представники еліти української, які підносили голос на захист української духовності у 20—30-х роках, — вони також заслужили право називатися борцями за Українську державу. Ті ж, хто виїхав на Захід, оголосили на весь світ про голодомори в Україні, вимагали від демократичного Заходу, аби він повернувся обличчям до України. Зрештою, вони прийшли в 1941 р. у похідних групах відновлювати українську державність... Так само, як і ті, хто в повенний час продовжував боротьбу за Україну: чи збройно, чи словом, чи вишуванням прапорів у 60—70-х рр., чи заклинами до відновлення Української держави, такі, як Василь Стус, Василь Симоненко, Іван Дзюба, Євген Сверстюк. Усі вони мають одержати статус борців за Українську державу".

Інший професор, доктор фізико-математичних наук Василь Шендеровський заявив, що Інститут повинен повертати суспільству незнані імена українських учених, наприклад, Бориса Балінського, Ервіна Чаргаффа, Бориса Грабовського тощо. З цього приводу Володимир Сергійчук додав: "Зараз у Києві білборди закликають кохатися, бо Україні, мовляв, не вистачає нобелівських лауреатів. Вони не знають, що Україна дала 2 лауреати, які не зраїлися українства. Це Георгій Шарпак, родом із Сарн на Рівненщині, і Петро Капиця, який хоч і народився у Крондштаті, але його батьки з Волині, й він ніколи не відрікався від того, що він українець, завжди ходив у вишиванці. Про Мечникова, який народився на Харківщині, я й не згадуватиму".

Колишній дисидент Євген

Фото Г. Оборської

Роман Круцик, Володимир Сергійчук і Олександр Пономарів

Сверстюк вважає, що над упродовженням національної амнезії працювали й працюють цілі інституції: "Музей історії мені дуже часто нагадує те, що створили папуси після відвідин Лувру. Я зайшов на останній поверх цього Музею, дивлюся — костюм Л. Кравчука, його партійний квиток, але немає там його цитати з приводу голоду: "Ми просто не знали, що був голод у 1933 р." У його брехливому відомстві розробляли методи боротьби з пам'яттю... Створення Інституту національної пам'яті мало б бути якимсь проривом".

Заступник голови "Просвіти" ім. Тараса Шевченка професор Олександр Пономарів актуалізував інший аспект проблеми: "Однією з причин національного безпам'ятства, або амнезії, є те, що в нас винищили українську мову, бо активними, природними носіями української мови були селянство й українська інтелігенція, яких знищили, або розкуркулили, або вивезли з України в ті часи. І перше, що мала б робити Українська держава, яка відродилася, — почати відроджувати мову. Євреї відродили напівмертву мову в Ізраїлі, а в

нас Українська незалежна держава продовжує гробити живу українську мову. Нічого не робиться для того, щоб її відродити... На Донеччині, де недавно відбувся Міжнародний конгрес українців, дуже багато людей чекали, що з Києва прийдуть і нарешті привезуть їм українське слово. І що там зробив віце-прем'єр з гуманітарних питань Микола Томенко? Він, виступаючи перед українцями різних країн, сказав, що вони провели дослідження й вирішили, що Україну єдина не мова, а соціальні питання і ще щось. Представник Донецького університету відповіла, що такі "дослідження" на Донеччині й Луганщині — це злочин, адже там найбільше було завдано шкоди українській мові... В Україні, як і скрізь, їдуть прем'єри світового кіна: "Троя", "Олександр Великий", "Перекладачка". Ці стрічки дубльовано російською мовою. Чиновники кажуть, що на переклад українською не вистачає технічних можливостей... Нам треба почати відроджувати національну пам'ять із відродження української мови".

• Олександр СОЛОНЕЦЬ

ПРОДОВЖЕННЯ ТЕМИ

Потрібно назвати речі справжніми іменами й припинити удавати, ніби всі ці "гетьмани" та "верховні отамани", котрі розплодилися останніми роками, разом із їхнім "генеральським" оточенням є "репрезентантами" Українського козацтва. Здебільшого — це спритні ділки, що під маркою козацького "відродження" робили свою політичну кар'єру або розв'язували власні фінансові проблеми, завдаючи своїм "козакуванням" величезної шкоди сучасному козацькому рухові.

Так, існує величезна кількість різноманітних "козацьких" підприємств, що насправді є звичайними приватними підприємствами. Цілковита залежність "козака" від директора-"отамана" зумовлює штучність "козацького" товариства. До того ж про опанування історичних козацьких традицій, про відповідне самовдосконалення новонавернених козаків практично не йдеться, або все це має формальний характер. Про яке навчання новачків може йтися, коли для більшості керівників реальна козацька спадщина є terra incognita.

Серед таких підприємств вирізняються різноманітні охоронні фірми, до складу яких залучають колишніх військовиків, що надає специфічного воєнізованого забарвлення зазначеним формуванням. Під "козацьким" прапором діють також таксопарки, крамниці й

ВІДРОДЖЕННЯ ЧИ ПРОФАНАЦІЯ КОЗАЦТВА?

У ч. 25 (298) "СП" за 23—29 червня 2005 р. опубліковано статтю "Адміністративне гетьманство, або Халепа для Ющенка", у якій порушено питання про доцільність існування численних сучасних козацьких формувань, що використовують надані їм пільги, зокрема щодо виділеної землі і приміщень, для реалізації тінювих комерційних схем, для сумнівної політичної діяльності тощо. Цю тему розвиває кандидат історичних наук, співзасновник Першого козацького земляцтва (1984 р.), Отаман "Азовського Козацького війська" Українського козацтва Вадим ЗАДУНАЙСЬКИЙ.

інші структури, де все залежить від амбіцій директора. У сільському господарстві з'явилися окремі "козацькі" фермерські господарства, які також побудовано "згори". До речі, заявив окремих провідників (як-от Отамана "Війська Запорозького" О. Панченка) щодо запровадження козацької самоорганізації на селі в умовах відсутності сталих традицій козацького самоврядування, по суті, стають прикриттям зосередження додаткових важелів влади в руках місцевих голів сільрад і керівників агропідприємств, "обраних" місцевими "отаманами". Можливо, це підготовка до майбутньої широкомасштабної приватизації сільськогосподарських угідь.

Найцікавіший зразок творення "козацької еліти"

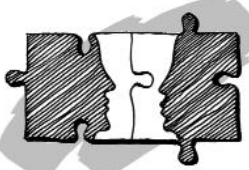
становить "Козацьке Військо Запорозьке України" (Верховний Отаман Д. Сагайдак), що нагороджувало орденами й давало "генеральські" погоони сотням відомих людей (часто з-за кордону, у тому числі й В. Черномірдіну) без будь-якого попереднього "покозачення". Варто зазначити, що більшості "козацьких" структур теж притаманні такі підходи, щоправда в менш грандіозних масштабах.

Принципи козацького "відродження" певною мірою властиві більшості всеукраїнських козацьких структур, за винятком поодиноких місцевих козацьких організацій, що не вирізняються численним реєстром.

Штучність більшості "козацьких" утворень зу-

мовила їхню повну керованість згори — навіть не офіційними "гетьманами", а певними політичними угрупованнями і владною верхівкою. Замість творення дієвої низової ланки козацького руху, що має бути безпосередньою основою козацького середовища, маємо заформалізовані костюмовані фантоми. Основною ознакою козацького руху стає носіння новітніх одностроїв із вигаданими орденами і проведення урочистих рад (які нагадують партзбори чи планівки радянських часів) з обов'язковим "Будьмо — гей!" під час "кулешу-фуршету". І жодного натяку на вияв козацької звитяги, що завжди була передумовою належності до козацько-лицарського середовища.

Сьогодні потрібно визнати, що козацтво як стан відродити не лише не можна, але й непотрібно, бо це відлучення позавчорашнього дня. Однак потрібно актуалізувати все цінне з нашої національної спадщини. З огляду на це варто порекомендувати справжнім шанувальникам козацьких традицій, а також керівництву держави не поспішати з ухваленням "Програми відродження Українського козацтва на 2006—2010 рр.", бо ця програма без докорінної зміни козацького руху на засадах реального відродження козацької спадщини залишиться заручницею окреслених вище невідповідностей і профанацій.

НА ВІДСТАНІ ЛЮБОВІ

Щоразу, коли до мене підходить хлопчик або дівчинка — “просити копійку”, думаю, звідки вони, чому тут зі своїми проханнями, і даю цукерку, пиріжок тощо, але не копійку, бо бачила декілька разів, як забирали цю “копійку” батьки (?)... не батьки (?). Так важко назвати якимось цих людей, які свідома (чи несвідомо) виштовхують своїх дітей на вулицю. Я не знаю, як їх назвати.

ДАТИ ЖИТТЯ — І МАТИ ПРАВО НА НЬОГО?

Колись, як я проходила практику в літньому таборі, познайомилася з Н. Вона хотіла вступити на педфак. Та було декілька “але”: здобутих в інтернаті знань не вистачало, а щоб стати пільговиком, треба було підписати один-єдиний документ — відмову від матері, яка від п'ятики до п'ятики народила півдесятка дітей. Н. не змогла. Усі однокласники і вихователі не розуміли цього: “Що та мама для неї зробила, що їй дала?” Життя. Це мало чи багато? Не знаю.

Ось одна історія від Ольги Арканової — начальниці Київської служби у справах неповнолітніх: “У нас у притулку перебуває дитина, якій розбито голову. Сімнадцять років дитині, цілком нормальна. Сім'я мешкає в Івано-Франківську, повноцінна сім'я, заможна. І батьки, коли їм повідомили, що їхній син у нас, сказали, що не можуть прийти по нього, бо у них путівки в Єгипет. Я не знаю, як це пояснити. Це взагалі годі пояснити. Якщо від таких батьків дитина втіає, це, мабуть, нормально. Якщо їм байдуже, де ця дитина, із ким вона спілкується, що з нею? Я зараз думаю, що треба писати до губернатора, до мера. А що робити? Висвітлювати це у ЗМІ, але не хочеться називати прізвище цієї дитини, щоб не псувати їй життя”.

Колись, приблизно в такому самому віці, утекла із сім'ї дочка моїх знайомих. Начебто звичайна сім'я. Лише мати ходила таким собі “старшим сержантом” і двічі на день, уранці й увечері, шойно прибрано, серветкою протирала плінтуси, перевіряючи на них наявність бруду. Косметику, коли дівчина збиралася на дискотеку, стирали з її обличчя ганчіркою від посуду, а брудна білизна летіла в голову (буквально), якщо її не випрала того самого дня, коли забруднили. Мама-жандарм. Вона й не шукала дочки... Прийшли якісь люди, вимагаючи, щоб їм повернули вкрадені речі. Тоді сім'я “заховалася” від усіх. Лише коли повідомили, що дочку “вилунали” і лікують у вендиспансері, батьки поїхали по неї...

Ще одна дівчинка боялася, що батьки не сприймуть її вагітності. Увесь час у цій родині лунало: “Не дай Бог, принесеш у подолі. Можеш тоді й додому не приходити”. Таблетки дівчинка проковтнула в зачиненому туалеті. Тіло розпрямляли за допомогою електричного розряду. Хто винен? Багато дівчаток ідуть із дому вагітними або після скандалу з батьками, які дізналися про втрату цноти. Коштовна річ!.. Цінніша від життя й батьківської любові. Можна прислухатися до психологів: батьки бояться думки сусідів, тата лякає, що його дочка виростає (майже злочин), мама це обурює. Але...

НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ БАТЬКІВСЬКОЇ УВАГИ?

Звичайна, як для нашого суспільства, модель: мама, батько (вітчим), дочка. Здебільшого здорова сім'я, зрештою — нормальна. Але ось він починає дивитися на дочку (падчерку) як на жінку. Спроба (а інколи не лише спроба) зґвалтування. Дочка біжить до найріднішої людини — мами. Т. потрапила якраз у таку ситуацію. Увесь час ховалася від вітчима, намагалася не залишатися з ним наодинці. Потім вирішила розповісти про “залицяння” мамі й почула у відповідь: “Сама, курво, спровокувала, а тепер нашу сім'ю руйнуєш”. Т. вирядили до далеких родичів і не запрошували навіть у гості, доки не вийшла заміж.

Батько К. після відповідної дози спиртного самостверджувався, б'ючи дружину. Та, знаючи чоловікову вдачу, вирішила не з'являтися вдома, поки чоловік напідпитку. Тоді батько вирішив, що К. цілком може замінити дружину. Синці дочки маму не вразили. Сказала лишень: “Нема чого лізти йому в очі й дратувати”.

Ольга Арканова розповідає: “За 2004 рік у Києві було виявлено 72 випадки жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, цього року — 59. Слід зазначити, що осіб, які вчинили насильство над дітьми, здебільшого тільки застерігають, це підкреслює беззахисність потерпілих... Так, Лізу, 2002 року народження, яка жила в повній сім'ї, зґвалтував рідний батько. Таку ситуацію важко коментувати, тому що бракує слів. Нелюда-батька засуджено, але залишилася маленька скривджена душа. Батько неповнолітнього Антона, незважаючи на бойові заслуги в Афганістані, постійно знущується з сина і зі своєї дружини, погрожуючи їм ножем і фізичною розправою за непокору. У таких умовах важко жити дорослій людині, не те що дитині. Зараз мати з дитиною мешкають у

Фото П. Гончара

Центрі для жінок, які потерпіли від домашнього насильства. Часто жінки з дітьми змушені терпіти чоловіків-гвалтівників, садистів через відсутність власного даху над головою”.

Правда, не завжди матері поводяться так. Коли мама Я. довідалася про ставлення чоловіка до її юної дочки, сказала: “Чоловіків багато, а дочка в мене одна”. Усім би мати тверезий погляд на схожі ситуації.

А НАМ НЕ ДО ТЕБЕ

Є такий анекдот про хлопця, який прийшов працювати в МВС. Через місяць його запитують: “Чого по зарплатню не приходиш?” — “А що, і зарплатня є? А я гадав, дали форму, зброю — і крутис як знаєш”. Щось схоже відбувається в деяких сім'ях: дитину народжують, годують, вбирають... а потім забувають про її існування. Історія дитини з Івано-Франківська — не поодиноким. І де та межа, коли батьки перестають бути батьками, ніхто не знає. О. мав сім років, коли батьки розлучилися. Мама вийшла заміж удруге, змінила прізвище своє й сина. В елітній школі (батько був багатим і впливовим) до О. ставлення змінилося. Кепкували однокласники, зневажали вчителі. Мамі теж син заважав. Народилася дочка від другого шлюбу, чоловік натякав — мовляв, хлопець зайвий у квартирі. Коли О. давир пеналом однокласниці — дочку відомої людини, мама з радістю підтримала думку вчителів про психічні відхилення в сина й спровадила його в інтернат для “таких” дітей. Таких було лише троє — достатньо, щоб не почувати

самотніми, але дуже мало, щоб згуртуватися проти всіх. О. був єдиним із трійці, кого “забували” забрати на вихідні й канікули. Батьки друзів жаліли хлопчика й брали до себе. Якимсь хлопець згадав, що був колись у гостях у хрещеної мами. Вирішив написати їй. Того разу О. вперше провів вихідні у близьких. У хрещеної діти були вже дорослі й жили в іншому місті, тому до О. хрещена поставилася, як до сина. Ще раз, уже дорослим, О. спробував налагодити стосунки з мамою й сестрою (вітчим уже не жив з ними). Маючи стипендію, купив квіти й цукерки, пішов у гості. Сестра з лайкою виставила брата за двері, викинувши услід квіти: “Чого прийшов, сволото, квартира тобі потрібна?!” Ще через декілька років батько однокласниці (О. тоді навчався у вчнз в одному західноукраїнському місті) вирішив потішити друга дочки — привезти гостинці від матері. Зателефонував, сказав, що їде до дочки. “Синові нічого не хочете передати?” По довгій паузі почув: “Привіт передайте”.

ДІТИ ВУЛИЦІ

Ви ще дивуетесь, чому такі діти йдуть із дому? Додайте до цього списку дітей батьків-алкоголиків, утікачів із інтернатів. Київська служба у справах неповнолітніх дуже часто проводить рейди, щоб повернути цих дітей. Але куди повернути?

Ольга Арканова розповідає: “Бувають різні ситуації. Часом діти просто тиняються вулицями, ходять і жebraють. Інколи батьки змушують дітей жebraти, продавати квіти, працювати. До нас часто потрапляють діти, яким уже 14 років, але вони не відвідували школи. Вони не знають таблиці множення, але дуже добре вміють рахувати гроші. Коли їх запитуєш, скільки буде, як 50 помножити на 3, вони не знають. А коли питаєш, скільки буде, якщо скласти до купи три монети по 50 копійок кожна, одразу кажуть: “1 грн. 50 коп.”

У службі у справах неповнолітніх є телефон довіри. Пані Ольга каже, що останнім часом дзвінкі скарги почастишали: “Трапляються різні випадки, навіть зґвалтування. Діти скаржаться на фізичний і психічний тиск із боку батьків. Бувають скарги від дідухів і бабусь, від сусідів. Ідеться про безвідповідальне ставлення батьків до дітей”.

На вулиці опиняються діти різного віку. Ольга Арканова розповіла, що наймолодший дитині, яку во-

ни знайшли під час рейду, було півтора місяця: “Дитина була на руках у циганки, яка її вкрала. Дитина мала біляве волосся, блакитні очі. Волосся пофарбували, маля напували маком із димедролом і ходили з ним жebraти. Останнім часом непоодинокі випадки, коли батьки й опікуни примушують своїх дітей жebraти. Так, під час останнього рейду виявлено неповнолітнього вихованця інтернату для дітей, хворих на туберкульоз, із Шепетівки, якого примушувала жebraти бабуся-опікун”.

Що ж робити, аби діти не втікали з сімей, щоб проблема дитячої безпритульності не була настільки гострою? Зрозуміло, що теперішні соціальні умови не сприяють цьому, проте Україна переживала й гірші часи. Не так усе просто: утекла дитина — її спіймали й повернули суспільству. Таких дітей важко повернути. О. Ю. Арканова стверджує, що “в дитини, яка опинилася на вулиці і тривалий час там перебувала, докорінно змінюється сприймання моделі життя, поведінки. Такі діти живуть нібито в паралельному світі — зі своїми законами, правилами, обов'язками. Відзначаю, що “діти вулиці” неохоче допускають у своє життя дорослих, знаходять ватажка серед однокласників. Нерідко виявляють агресивність і жорстокість до інших людей. Потрібно докласти багато зусиль, аби повернути дитину до соціального способу життя, адже перебування дитини на вулиці понад 4 місяці негативно впливає на її психічне і фізичне здоров'я (у медицині цей стан називають **драматоманією**).

Визнання дитини є важливою складовою любові. Любов виявляється насамперед у тому, щоб сприймати людину такою, яка вона є, з усіма її помилками й недоліками, тому підліткам важливо, аби батьки виявляли свою любов. Слід частіше слухати дітей, чути й розуміти їхні переживання. Але, на жаль, дорослі часто нехтують дитячі проблеми, сприймають їх як несерйозні й несуттєві. Тому дитина змушена шукати когось, хто міг би розділити біль і страждання, почуття самотності й відчаю”.

Знаєте, мені нема чого додати до цих слів. Хіба що сказати: любіть своїх дітей. І ще. Кожний із нас бачив у переходах дідухів і бабусь із простягнутою рукою. У цих стареньких теж забирають “заробок” їхні ж рідні. Чи не таке майбутнє готують собі горе-батьки?

Марія КРИШТОПА

Фото О. Цесури

МОРЕ, КАЗКА І ПРАЦЯ ЗАДЛЯ ДОБРА...

Чи хочете пройтися веселковим мостом і потрапити в казкове царство, де творча фантазія оживляє голос і рух і творить форму, наповнену духом краси? То завітуйте у країну III Всеукраїнського дитячого фестивалю "Світ талантів України 2005", який відбуватиметься з 18 по 28 серпня в Маріуполі. Талановиті діти з усіх регіонів України вирушать у повну вражень мистецьку подорож, а дорогу їм показуватиме помаранчевий метелик, що є символом фестивалю.

У прес-конференції з приводу проведення свята талантів, яка відбулася 22 липня в УНІАН, узяли участь Президент фестивалю Лідія Лісімова, Почесний президент фестивалю Сергій Матяш, директор Палацу культури "Іскра" м. Маріуполя Тетяна Погоржельська, режисер фестивалю Лариса Плотникова і представники головних партнерів: страхової компанії "Професійний захист", компанії "Фенсі" і страхової компанії "Континент".

За визначенням організаторів, основна мета фестивалю, який цього року відбувається втретє, — об'єднання талановитих дітей усіх регіонів України задля виявлення їхніх творчих здібностей у поєднанні з відпочинком і оздоровленням.

У цьогорічному фестивалі візьмуть участь 340 дітей віком від 5 до 15 років (включаючи дитячі колективи). Охочих було значно більше, проте на Всеукраїнський фестиваль поїдуть ті, кого регіональні представники фестивалю визнали кращими після професійного відбору на регіональних конкурсах "Світ талантів".

Фестивалеві сприяє Міністерство молоді та спорту. І хоча підтримка поки що тільки організаційна, керівники фестивалю вдячні їй за це і не нарікають, а шукають спонсорів. А виявлення меценатів, які готові підтримувати талановитих дітей, — одна з цілей заходу.

Фестивалеві — три роки. Він розвивається, розширилася його географія, щороку в програмі з'являється щось нове. Є діти, що втретє виявлятимуть свій талант: різноманітні конкурси й передбачені програмою три вікові категорії є тими умовами, що дають кожній дитині змогу брати участь у фестивалі не один раз. Зростає й кількість спонсорів, готових підтримати фестиваль фінансово — за рахунок розміщення реклами.

"Ми не заробляємо на цьому фестивалі, ми працюємо заради виявлення талантів, які даються Богом і які батьки розвивають у дітях", — говорить Лідія Лісімова. А секрет популярності фестивалю пояснює тим, що від початку організатори націлюють дитину на те, що головне не перемогти, а взяти

фото Ганни Оборської

хідники) і шоу краси (Маленька міс, Маленький містер, Юна міс, Юний містер).

На березі Азовського моря — а вода його тепла, і в ній багато йоду — діти не тільки працюватимуть і відпочиватимуть, а ще й загартуються. Мешкатимуть у приморському таборі. У програмі фестивалю — різні свята, забави для дітей.

***

На сторінках третього видання ексклюзивного каталогу "Світ моделей" (головний редактор Лідія Лісімова) поряд із уже відомими моделями — фото юних красунечок і красунчиків. І бачимо, що дехто з них уже досяг успіху, здобувши такі почесні звання, як "Юна міс Світу", "Юна міс України", "Мала

участь. На інших фестивалях подарунки й фуршет — тільки для переможців. А тут усі учасники отримують призи, усі відчувають тепле, доброзичливе ставлення, адже організатори культивують не матеріальні цінності, а ідею унікальності кожної дитини. "В атмосферу фестивалю слід зануритися, треба бачити настрій учнів — переможених тут немає, журі намагається захопити всіх", — підтверджує Сергій Матяш.

***

Такий підхід і таке врахування особливостей дитячої психології, справді, можуть стати запорукою успіху проекту. Відомо, що негативний досвід, набутий у дитинстві, переживання, образи, зафіксовані у вразливій дитячій душі, яка гостро реагує на несправедливість, — у подальшому можуть пагубно вплинути на формування особистості. Нині ж часто спостерігаємо, як корисливі шоу-бізнесмени, організатори численних конкурсно-навчальних програм нехтують таку небезпесову категорію, як людська душа, навіть дитяча.

***

Цікаво, що поряд із дорослим професійним журі (голова Олександр Злотник) працюватиме дитяче, яке очолить Олена Годинчук. Вестимуть програму заслужений артист України, лауреат Націо-

нальної премії України імені Тараса Шевченка Олексій Богданович, відомий актор театру та кіно Євген Нищук і діти з Маріуполя — уже згадана Олена Годинчук, а також Світлана Артамонова й Аліса Горожанкіна.

На думку Лариси Плотникової, те, що поруч із дітьми працюють професійні актори, є доброю школою для юних виконавців. Зате присутність батьків на репетиціях для постановної групи небажана. Та попри специфіку роботи з дітьми, режисер уважає, що фестиваль — великий приклад колективної праці задля добра, тож сюди приїдуть діти, які звикли працювати. Завдання організаторів — створити умови для якнайкращого втілення творчих фантазій дітей, створити атмосферу казки, коли кожен учасник відчуває важливість власної ролі. Недаремно робоча назва гала-концерту — "Подорож веселковим мостом у країну "Світ талантів".

Тетяна Погоржельська, господиня цьогорічного фестивалю, сподівається, що він відбудеться на високому рівні. Уже забезпечено світлом і звуком сцену, де юні виконавці демонструватимуть свою майстерність у чотирьох конкурсних номінаціях: шоу талантів (вокал, хореографія, акторська майстерність, поетичний хист, музичне мистецтво), юних дизайнерів (одяг, аксесуари), "Світ фантазій" (беруть участь художники, скульптори, конструктори, вина-

ЩО ДАЛІ?

Переможці Всеукраїнського фестивального туру візьмуть участь у Міжнародному фестивалі "Світ талантів", який відбудеться в Києві 22—30 вересня.

Щодо міжнародного фестивалю, то Лідія Лісімова, яка очолює компанію "БАЛЕН груп", що є організатором фестивалю, повідомила: спочатку організатори орієнтувалися на дітей з української діаспори. А що діаспоряни не виявили зацікавленості, то в позаторишньому й торішньому (у Єгипті) фестивалях брали участь усі охочі, а це діти з України, Болгарії, Грузії, Єгипту, Гани, Ізраїлю, Естонії, Росії, Туреччини.

На наше запитання щодо функціонування української мови на фестивалі пані Лідія Лісімова відповіла, що умови конкурсу передбачають таке: у вокальному жанрі обов'язкове виконання однієї пісні українською, Всеукраїнський конкурс провадять державною мовою, а міжнародний — двома: англійською й українською. Так само україномовною або двомовною (українсько-англійською) є вся навколоконкурсна поліграфічна продукція.

ФЕСТИВАЛЬ

***

Показово, що це запитання, природне у контексті заходу, який проводять на терені України і серед завдань якого значиться "виховання патріотів України на ґрунті багатих традицій", викликало дискусію серед присутніх. Дехто намагався штучно витягнути питання російської мови, без якої, буцімто, і тут годі обійтися. Мовляв, як узбеки чи татари, які потенційно можуть бути учасниками фестивалю, порозуміються з іншими без "великого русского", — вони ж бо не знають англійської? Хотілося б запитати: а на фестивалях, які проводяться в Європі чи на Американському континенті, передбачають російську як офіційну мову заходу? Мабуть, ні. А на місці узбеків чи татар я подала б на пана шовініста в суд — за образу нації: адже спроби вивчати іноземні мови представники цих націй довели бодай тим, що опанували російську. Та й проблема російської мови на фестивалі таки штучна, бо — ніде правди діти — поза сценою пануватиме все ж російська.

***

На сторінках третього видання ексклюзивного каталогу "Світ моделей" (головний редактор Лідія Лісімова) поряд із уже відомими моделями — фото юних красунечок і красунчиків. І бачимо, що дехто з них уже досяг успіху, здобувши такі почесні звання, як "Юна міс Світу", "Юна міс України", "Мала

Олена Годинчук — Віце-Юна Міс Націй-2004

ленька міс Світу"... Та чи не час уже замість англійських слів "міс" та "містер" усе-таки вживати українські — "панночка", "панна", "юнка", "юнак", або звичні — "дівчинка", "дівчина", "хлопчик", "хлопець".

● **Леся ТКАЧ**

Юні барабанщиці ЦТДЮ

А НАМ — 45 !

Саме стільки літ квітує юність у серцях тих обухівців, хто змалечку пов'язав свою любов до мистецтва із Центром творчості дітей та юнацтва. Тисячі пройшли через гуртки й секції цієї оазису культури, узявши в доросле життя щире дитяче сприйняття світу, залюбленість у його красу.

Обухівський районний центр творчості дітей та юнацтва налічує 1850 вихованців, із них в Обухові навчається 1015, у селах району — 835. Тут успішно працюють 27 гуртків за напрямками: художньо-естетичний, еколого-натуралістичний, науково-технічний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний,

фізкультурно-реабілітаційний, діє Мала академія наук.

"Щоб запалити зірку, потрібно самому горіти!" — такої думки дотримується директор ЦТДЮ, щирої душі людина Олена Георгіївна Діасамідзе. Завдяки талантові, відданості справі, інноваційним підходам, які реалізують Олена Георгіївна та її помічники, методисти Наталії Василівни Захарченко, Наталії Сергіївни Дуплик, керівники всіх гуртків досягнуто значних успіхів. Лише за останній навчальний рік вихованці ЦТДЮ тричі посіли перше місце на обласних конкурсах. Перемогли: ляльковий театр "Синій птах", колективний твір гур-

ПЛЕКАЄМО ТАЛАНТИ

тків — "Космічні фантазії" і доробок юної поетеси з літературного гуртка "Мальви" Олі Павленко. Окрім цього, вихованці Центру записали на свій рахунок чотири рази здобуте друге і п'ять разів — третє місце на обласних фольклорних, літературних, вокальних, танцювальних, театральних конкурсах і на різних мистецьких виставках.

"І на цих досягненнях ми не спинимося, — говорить Олена Георгіївна Діасамідзе, — бо щиро віримо в нев'янучу творчість юних обухівців і своєчасну підтримку з боку турботливих керівників. Ми віримо в рідну Україну!"

● **Наталія ЛЮБИЧЕНКО,**
м. Обухів

“...На острові Хортиця ... бачив я старожитнє селище, де була Січ, уся обкопана валом, а по йому подекуди кріпості земляні на 4 вугли; посередині ж zostались ями, де були колись курені, де жило колись славне товариство лицарське. Тепер тирса шумить, молочаєм та неплідною травом — чаполочю, поросло все те. Думи глибокі, безкраї будить у мене уся та обстановка глуха, степова. Серце і розум поривається поринати у ту далеку-далекую старовину, рідну, кривну старовину... Під впливом усього того [...] зайдеш собі куди-небудь у безлюдний яр. Дніпро оддалік видно, грушове дерево — дички ростуть, порозкидані подекуди. Ляжеш на посохлій траві степовій, задумаєшся; здається, от от з-за гори з'явиться козак на коні, у червоному жупані, добре узброєний, і ждеш його, і піснею викликаєш, і жалем доймаєш, — нема, не іде...”

(З листа Миколи Віталійовича Лисенка, писаного на острові Хортиця 25 червня 1878 р.)

Знайти фрагментів такого характеру по Лисенкових листах можна безліч не лише серед описів природи. Місцевий побут, прикметні зустрічі чи події закарбовуються, як правило, лаконічно, але емким і образним словом, у діалогіх увиразнено характерність мови кожного персонажа. Почитайте хоча б вибірково Лисенкове листування (а тепер видано вже понад 550 листів без жодних купюр), і ви зрозумієте, що царська охранка, котра півстоліття перешкождала чи не кожен лист Миколи Віталійовича, мала рацію, зазначаючи в “Сводке агентурних даних по Києву” № 4322 від 8 квітня 1912 р.: “Лисенко по установке оказался литератор и композитор Николай Витальевич Лисенко...”

Звичайно ж, цензорів і доглядців мало обходила літературна якість Лисенкового епістолярію. Та як іще могли вони характеризувати людину, у листуванні якої, особливо із закордонними (австрійськими) кореспондентами, значно більше йшлося про справи літературні, ніж про музику.

МАЛОВІДОМА ГРАНЬ ЛИСЕНКОВОГО ТАЛАНТУ

Обсяг музичної діяльності Миколи Лисенка досить ретельно окреслено й досліджено: композитор, піаніст, фольклорист, хоровий диригент, музичний педагог, музично-громадський діяч. Додамо — корифей українського театру, як оперного, так і драматичного.

Але тепер спробуємо, хоча б у першому наближенні, окреслити участь Миколи Лисенка в національному літературному процесі — причому цілої України: і Східної, і Західної. У цьому сенсі можемо говорити про Миколу Лисенка найперше як про перекладача, драматурга-лібретиста, мовознавця, редактора, коректора, посередника між авторами, видавцями і цензу-

рою у справі багатьох видань, іноді спонсора й — педагога!

От лише декілька фактів. Упродовж 1860—1870 рр. за програмою Старої Громади брав участь в упорядкуванні Словника живої української мови (за ред. Б. Грінченка), і в 1876—1877 рр. узяв на себе клопоти з підготовки до друку роману Панаса Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”; 1890-ті: листується з Іваном Франком, Ганною Барвінок із приводу українськомовного видання Біблії в перекладі Пантелеймона Куліша, вносить редакторські правки в текст перекладу; протягом 1897—1902 опікується підготовкою збірки “На вічну пам'ять Котляревському”; у 1994—1995 рр. разом із Михайлом і Людмилою Старицькими та Лесею Українкою працює в київській редакції журналу “Дзвінок”.

ЛИСЕНКО І “МОЛОДА ЛІТЕРАТУРА”

Про Лисенка можна говорити і як про літературного педагога — зокрема, не без його участі почав діяльність славнозвісний гурток “Молода література” або, як називали його пізніше, “Плеяда молодих українських літераторів”. Роль

Миколи Віталійовича сором'язливо не наголошувалася літературознавцями: мовляв, до чого тут Лисенко, коли поруч були Старицький, Олена Пчілка, Кониський!.. Проте в листах Лесі Українки до Олени Пчілки, зокрема, читаємо: “Плеядних... я не бачила на сім тижні зовсім, бо плеяда не збиралась. Лисенко зайнятий концертом, що має бути 19-го (в ползу чорногорців), і через те не має часу для плеяди...” (17.02.1890).

Підкреслимо, що Лисенко не лише вислуховував та оцінював новотвори молоді, але й заохочував “плеядівців” тим, що писав на їхні вірші свої солоспіви, дбав про їхні публікації в українській (галицькій зокрема) пресі: “Сил-сил треба, занятності [зацікавленості]. Просіть Романову, Василевську (Дніпрова Чайка), Людмилу Старицьку, Софію Русову (в Харківі), щоб піддержали творами, оповіданнями, а не Жюль-Вернами” (лист від 8.10.1892 до В. Й. Шухевича з приводу публікацій у “Правді”).

Як драматург-лібретист, М. Лисенко найяскравіше виявив себе в листуванні з Нечум-Левицьким, зокрема в докладному лібрето “Марусі Богуславки”. Очевидно, що це узагальнення думок М. Драгоманова, М. Старицького, та узагальнення це робить саме Микола Лисенко і супроводжує повне лібрето концептуальними викладка-

ми в листах від 22 липня та 6 жовтня того ж року.

ОРФЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ОРФОЕПІЇ

На мій погляд, великий інтерес для мовознавців становить епістолярна спадщина Лисенка як представника того покоління української інтелігенції, котре саме тоді запроваджувало українську мову в побут та епістолярний обіг, формуючи новітній український правопис, хоча й уживало одночасно окремих елементів російського правопису і т. зв. кулішівки. У 1870—1880 рр. Лисенко веде інтенсивний обмін думками з Драгомановим, Кониським та ін. з питань новітніх тенденцій українського правопису. Крім того, відновлення в автентичному виданні листів М. Лисенка його орфографії, точніше навіть — орфоєпії, дає можливість хоча б частково уявити, я б навіть сказала, почути, надзвичайну ритмічність і мелодійність Лисенкової побутової мови (через періодичну заміну сполучника і або **и** на **й**, уживання скорочених форм написання окремих слів, своєрідної “ритмізованої” пунктуації, пенеосу наголосів тощо).

МИКОЛА ЛИСЕНКО ЯК ЛІТЕРАТОР

Вочевидь, саме це виняткове чуття мови давало сміливість 25-річному студентові Лейпцизької консерваторії робити ввічливі зауваження навіть одному з авторитетів української літератури — Пантелеймонові Кулішу. “Ми, як бджоли на мед, кинулись до Вашого дорогого утвору. Притяжене він нам уподобавсь: така розумна і поважна передмова, що я тільки слинки ковтав. Я того вечора, наче дитина, радий був [...] Де в котрих місцях яке поєдине слівце мені б манулося до свого табору рідного притягти, але не маю права. Слово **древній** я б змінив на **прадавній**; слово **строге** розуміння (**строгое**) я б змінив на наше слово **суворе**; слово **насилно** я сказав би **силоміццю**; **подвигів** — **вчинків**; слово **виднокруг** (горизонт) я б ужив **обрій**, що його вживають у Харківщині, та ще **перський** замість **персидський**. Оце й усе, що на мій погляд знайшлося у великому жмуті паперу. Поділився я з Вами своєю думкою, а змінився, боронь Боже, і не маю і не даю собі жодного права”. Це фрагмент із листа, написаного в Лейпцизі 28 липня 1869 р. з приводу Кулішевого перекладу “Пісні пісень”. Через чверть століття доля Лисенка знову перетнеться з долею творів Куліша. Можемо з певністю твердити, що без Лисенкової багаторічної праці в 1890-х довго не побачила б українська громадськість ані українського перекладу Біблії, ані Кулішевих перекладів із Шекспіра.

...А З ВІРШАМИ НЕ СКЛАЛОСЯ...

Більшість листів Миколи Лисенка — високолітературні зразки епістолярного жанру. Натомість відомі нині опуси Лисенкового довільного віршування не дають підстав говорити про поетичне обдаровання митця: у Лейпцизі пише 25-річний Лисенко романтичний текст на честь коханої — Ольги

О'Коннор: “Як стисне душу сум, / А серце туга та журба, / Я з дому мов з тюрми тікаю, / Ти думаєш, то вітхія / а чи людей шукаю? / Ні, Лесенько, тебе шукаю я”... Романс на ці вірші не було закінчено — Лисенка-музику, вочевидь, не вдовольнили можливості Лисенка-поета. Додамо, що й наприкінці життя — у листах до юної Інни Андріанопольської 64-річний Микола Віталійович знову намагається віршувати — і знову ж досить невдало...

На диво безпорадною є і спроба такої собі патетичної стилізації в гуртовому листі-привітанні зі срібним весіллям, надісланому старшим О'Коннорам у 1875 р. з Петербурга. Хоч Ольга, Марія і Микола О'Коннори називають Лисенків витвір “торжественной одой Коли Київського”, уважати його віршами взагалі немає підстав. Краще стоїть справа з віршованою відповіддю на віршоване ж привітання 1892 р. від полтавців, власне — від Леоніда Глібова. Тут Лисенкові вдається витримати стиль Глібова, ритм і риму.

Лисенкові притаманне винятково тонке відчуття словесного відповідника музичному текстові й навпаки: у поєднанні з текстом музичним, із музичною ідеєю — поетичне обдаровання Миколи Лисен-

своїх віршотворчих спроб. Та іноді його музична іпостась змушувала прокидатися іпостась літературну. Варто пригадати історію створення Лисенком-композитором перлини романсової музики — циклу солоспівів на вірші Г. Гейне. Плеядівці Леся Українка, Максим Славинський, Людмила Старицька-Черняхівська віддячили своєму духовному батькові вишуканими українськими переспівами з улюбленого Лисенкового німецького поета. Що більше — композитор мав у деяких випадках можливість вибору із двох чи й трьох талановитих варіантів. Але й тут прагнення найточнішого збігу музичного і словесного образів вилосилося в унікальний випадок — до солоспіву “У мене був коханий рідний край” Лисенко пише власний переклад.

“ЩО НА СВІТІ Є СВЯТІШЕ ПОНАД НАШЕ ПОБРАТИМСТВО”

Яскравим зразком вимогливості композитора до співзвучності літературного і музичного тексту є фрагмент рукописного лібрето опери “Тарас Бульба”, поданого до Петербурзького департаменту драматичної цензури 12 березня 1904 р. Лібрето написано одним чорнилом, одним пером і однією рукою: рукою Миколи Лисенка, хоч автором його, зрозуміло, зазначено Михайла Старицького. Спочатку рукопис підкреслено каліграфічний, далі поверх тексту з'являються вставки та правки лисенковим дрібним скорописом. Починаючи від аріозо Насті у 2-й дії, каліграфія поступається місцем перед звичайним почерком Миколи Віталійовича. І, нарешті, у 5-й дії вже написаний текст арії Тараса (автор М. Старицький) перекреслено і поверх рядків скорописом, із кількома правками по ходу, вписано новий текст — той самий знаменитий: “Що на світі є святіше понад наше побратимство”. З огляду на стан М. П. Старицького, якому судилося прожити трохи більше місяця, та спонтанний характер цієї текстової правки, маємо підстави говорити про Лисенкове авторство тексту цієї арії. Причому закінчується арія строфою, включеною в авторське видання клавіру 1912 р. і вилученою з подальших редактованих видань. Наведемо тут заключну строфу, бо й досі той Лисенків біль відгукується в наших серцях: “І хоча на Україні є тепер багато люду, / Що цураються і мови, і звичаїв, і родини, / Але й в них є частка Божа, / І вона колись проснетесь, / Заголосоить, зариде... / Дай же, Боже, щоб всі люде / За себе й за край стояли / Як за славу нашу віру...”

Один із титанів української культури, Лисенко обрав собі шлях Музики, можливо саме через те, що літературна українська нива була вже зорана й засіяна добрим зерном. А на музичному терені треба було впрягатися і тягти плуга, щоб “у миру та згоди орати — засівати свій переліг — ниву”... І Микола Лисенко йшов тим шляхом до останньої межі, щедро наділяючи сучасників і нащадків відблисками своїх обдаровань.

Великою мірою саме участь Миколи Віталійовича Лисенка сприяла злиттю окремих літературних потоків Західної та Східної України в річище єдиної української літератури. Величезне листування його з провідними тогочасними письменниками — М. Коцюбинським, І. Франком, П. Кулішем, Ганною Барвінок, І. Нечум-Левицьким, Л. Глібовим, Б. Грінченком, Л. Яновською та іншими зв'язувало окремі ниточки творчого процесу, плело яскравий спільний вінок.

● **Роксана СКОРУЛЬСЬКА**

“Романівське тріо” (крайній ліворуч) — Микола Лисенко. Фото з архіву автора

КНИГА-ДОСЛІДЖЕННЯ

Є книжки з особливою сердечною та мисленневою аурою, в яких із підкресленою повнотою і поліфонічністю втілюються, багатогранно й різноколісно віддзеркалюються, душевні прагнення й осяги її творця. Такі книжки сповнені пошуків і сумнівів, думок і роздумів, зізнань і узагальнень і належать до найбільш ємного й проникливого різновиду творчих автобіографій — автобіографій свідомості та духовно-інтелектуального розвою.

Саме такими якостями просякнута збірка-том Михайла Логвиненка «До останнього патрона...» (із багатоаспектним підзаголовком «Долі українських письменників ХХ сторіччя очима літературознавця, критика: спогади, нариси, штрихи (шкіци) до портретів»), що побачила світ у харківському видавництві «ІІІ тисячоліття» 2003 року. Вже після того, як не стало її автора — відомого українського критика й літературознавця другої половини ХХ століття.

Формат минулого сторіччя — провідний і лейтмотивний у збірці Михайла Логвиненка, на сторінках якої рельєфно, «крупноплавно» виписані постаті таких класиків національної художньої культури, як Павло Тичина, Микола Бажан, Олесь Гончар, відомих літературознавців Леоніда Новиченка й Семена Шаховського, активних учасників літературного руху Андрія Малишка, Павла Усенка, Олександра Ільченка, Юрія Збанацького, Володимира Дрозда й ін.

«До останнього патрона...» — це не тільки книга-спогад, книга-сповідь, не тільки книга літературних ретросюжетів і ретробразів, у якій докладно, з численними цитатами, а то й захопливими деталями зображуються й осмислюються побутові та психологічні ко-

лізії, світоглядні складнощі, суперечності та трагедійні ситуації, стани, що супроводжували, виформовували й визначали внутрішній ментально-духовний простір українського письменства впродовж ХХ століття.

Це й книга відкриттів, де розповідається про маловідомі або взагалі невідомі «родзинки», факти, події з літературного життя-буття, що подане немовби внутрішнім зором автора-вченого, автора-мислителя, який добре знав, приятелював, досліджував і був співрозмовником багатьох визначних і помітних письменників, який не лише сумлінно й талановито аналізував їхні твори і творчість, але й спостерігав їх у побутових, побуденних і повсякденних ситуаціях та виявах, неодноразово бував із ними у творчих подорожах і

написано у річці голографічної (біографічної, історико-культурної, літературознавчої тощо) реконструкції знаменитих і добре знайомих образів. Михайло Логвиненко згадує, що Павло Тичина «розповідав про те, як мріяв стати професійним музикантом, мав хист до музики, але несподівано і вже невідступно потягнувся до «її Величності — поезії», яка захоплювала його іншою прекрасною музикою — музикою поетичного слова», і як «щасливий був, що вірші його одним із перших благовісників Михайло Коцюбинський на «Чернігівських суботах», що «кла-

рігаючи стиль, манеру й характер «діалогів серця». Пам'ять настільки органічно «прописана» у спостереженнях, карбовано влучних малюнках минувшини, літературознавчих рефлексіях та начерках, що складається враження, нібито вона стає невидимим, віртуальним, проте сенсорно відчутним учасником і персонажем розповідей, викладених у збірці «До останнього патрона...»

Урешті книга-дослідження Михайла Логвиненка є нарисово-літературознавчим хронописом, що зображує час у людині й людину в часі; це автографи свідомості вченого-інтелектуала, який любив і поцінував людей, що з ними його зводила щедра й прихильна доля, який ретельно та вдумливо ставився до сучасного йому літературного процесу, який умів знаходити й виокремлювати у ньому добродійні й гуманістичні й добротворчі устремління. У збірці змальовані з шаною й повагою портретні контури та силуети Михайла Жука, Олександра Білецького, Миколи Ільченка, Володимира Сосюра, Іллі Рильського, Миколи Куліша, Леся Курбаса, Олександра Довженка, Юрія Смолича, Івана Сенченка, Павла Загребельного, Бориса Олійника, Івана Драча та інших діячів національної культури, без яких немислимий духовно-художній, інтелектуально-психологічний формат ХХ сторіччя.

«До останнього патрона...» — своєрідний літопис української художньої культури, створений у річці мемуарних етюдів і портретних малюнків, літературознавчих розвідок і полемічних нотаток, біографічних портретів та есейних роздумів, пристрастних діалогів і розлогіх інтерв'ю. І було б так добре, якби ця збірка не стала останнім книжковим «патроном» Михайла Логвиненка, якби найкраще з написаного ним перевидувалося, виходило окремими студіями й вибраними томами, оскільки критик, літературознавець, загалом учений-гуманітарій також продовжує жити доти, доки виходять його праці, доки залишаються затребуваними його думки та породжені ними духовні образи-почуття.

• **Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО,**
доктор філологічних наук,
професор

ПРО ЧАС У ЛЮДИНІ Й ЛЮДИНУ В ЧАСІ

Роздуми над останньою книжкою Михайла Логвиненка

мандрах, вслухався у їхні голоси, «вживу» висловлені міркування, концепції, узагальнення.

У збірці Михайла Логвиненка міститься багатючий фактичний матеріал, заснований на найнеповторнішому й найдивовижнішому джерелі, — на безпосередніх враженнях, сталих приятельських чи дружніх взаєминах, на тонких, феноменально чутливих і тривких рецепторах пам'яті.

Цілкою природно, що книжку-дослідження «До останнього патрона...», серед жанрових характеристик якої зазначено й «спогади»,

сик української і світової літератури» був ґрунтовно обізнаний із історико-літературними подіями та процесом на терені різних регіонів України і «добре знав історію літературної Одеси», де він «зацікавився вулицею і будинком, де мешкав майже два роки Микола Гоголь».

Письмо і стильова манера Михайла Логвиненка репрезентують зображення яскравих і цікавих літературних постатей за принципом «на відстані — зблизка». Учений і мемуарист, постійно вдаючись до автобіографічних епізодів, сцен, фрагментів, змальовує героїв своєї розповіді так, неначе це все відбувалося днями, зовсім недавно, із прикметними і характерними нюансами, штрихами, подробицями. Особисті й особистісні враження у збірці «До останнього патрона...» виступають гранично деталізованим і надійним реставратором минувшини. Згадуючи творця «Собору» ще у період «Дніпропетровська сорокових», Михайло Логвиненко пригадав «одін літній день», що з особливою виразністю вкарбувався у його по-журналістські зорову

пам'ять: «Якось до редакції «Зорі» (обласної газети, де тоді працював майбутній критик — Я. Г.) увечері, на моєму чергуванні під час випуску наступного числа газети, до кабінету зайшов молодий, у вицвілі на вітрах гімнастерці, з густою, чорною чуприною красень-парубок. Шукав когось із керівників редакції. Та не було нікого. Тоді він, трохи знітившись, відрекомендувався: Олесь Гончар. Далі ніяких пояснень не вимагалося. Переді мною якраз лежала відтиснута в друкарні шпальта «Зорі», де на завтра, тобто на 23 червня 1946 року, виходила у світ його новела «Модри Камень». І я подав її на «вичитку» самому автору».

Пам'ять у книжці ліричних нарисів та філологічних етюдів є напрочуд поліфонічною силою. Вона виступає і провідним чинником розповіді, й будівничим-реконструктором зображуваних подій, імен, процесів, і співтворцем аналітичних рефлексій, що рясно-густо «розселені» на сторінках книжки й водночас не перевантажують її суто аналітичним матеріалом, збе-

ДОЛЯ

*Не шукай життєпис українця
в дермантиновій теці.*

Крокуй дорогами Вкраїни...

І читай життєпис українця.

Микола Василенко

Якось недавно натрапив у пресі на повідомлення, що журі Міжнародної літературно-мистецької премії імені Олени Теліги винесло ухвалу для розгляду на здобуття Премії—2005 року ряд творів, у т. ч. і книжку поезій Миколи Василенка «Архітектура планиди» (Київ—Херсон. Просвіта. — 2004). Оскільки наклад збірки мізерний (500 прим.), варто дещо ширше поінформувати читачів не так про достойність поетичних строф автора (хоч і це важливо), а бодай схематично окреслити тернистий шлях митця, який уперто й незламно йшов до усвідомлення української національної ідеї: «Скрутили йому руки, / Голодом очі виїли. / А він про єдине: / — Хай живе Україна!»

Власне, це є оте засадничо-звитяжне «потужне світло відродження, що повертає людині Батьківщину», а водночас наведене гасло визначає творче кредо поета, коли відкривається незвіданий шлях буття. Пам'ятаймо, що йдеться про зросійщену Херсонщину, де народився М. Василенко. Переживши колективізацію і страхітливий голод 1932—33 рр., він зазнав підступної комуністично-більшовицької корозії. На початку 1943 року німці вивезли його на примусові роботи до Німеччини. Працював на заводі, де близько зійшовся з добримі і свідомими земляками-галичанами, такими ж нетягами, як і сам. Діставав від них книжки Дмитра

Дорошенка і Юрія Липи. Уперше побачив портрети українських гетьманів, котрі боролися за рідний край, і таким чином пізнав історію України, цілком відмінну від тієї, що її навчали в советизованій школі. З глибокої туги за Батьківщиною писав вірші і прозаїчні етюди, навіть дещо друкував у журналі «Дозвілля», що виходив для оstarбайтерів у Пляуені за редакцією Свирида Довгала.

Після війни і дворічної служби в радянській армії Микола Василенко за доносима сексотів опинився в чекістських казематах, де рафінований слідчий МГБ відверто заявив йому: «Ти не воевал, не стреляв, не убивал, но ти нахватався чужих ідей і поетому

конче переписувати, щоб спровадити на волю. За це можна було дістати новий строк. Я запропонував ризиковану справу, і він охоче погодився, навіть підшукав собі помічника — Івана Микільського, теж поета. Я не раз крадькома спостерігав за хлопцями, як вони вдвох після нічної зміни на шахті старанно переписували мій опус в університетський зошит, сидючи навпочіпки на горішніх нарах. Молодці!

Незабаром за рознарядкою ГУЛАґу мене з сотнями інших в'язнів відправили на етап до новоутвореного спецтабору «Камішевий» (Кемерівська область). Микола Василенко залишився в місці і йому, як кажуть,

ЖИТТЄПИС УКРАЇНЦЯ

должен бить ізольован от советского обшества». Дали йому 10 років виправно-трудова таборів і спровадили на Крайню Північ добувати вугілля у сумнозвісній Інті, де 99 плаче, а 1 співає. «Рубаю камінь, скло б'ю міцну — До себе кличе мати Україна», — писав поет у неволі.

Познайомилися ми з Миколою Олександровичем у тій же Інті, на ОЛП-2 мінерального спецтабору. За давністю літ уже не пригадаю, хто нас звів — Дмитро Паламарчук чи Андрій Хименко, нині знані літератори. Однак образ степовика з півдня України досі не забувся. Меткий і жвавий юнак худорлявої статури, з відкритим обличчям і зірким поглядом, він вавив до себе стійкістю та безкомпромисністю. Я під ту пору потайки від наглядачів писав на клаптях паперу з-під амоналу роман «Голгота», який треба було

пошастило. Він мав змогу й далі формувати свій світогляд національного патріота й українського поета за колючим дротом під безпосереднім впливом непересічних творчих особистостей, відомих сьгодні усій Україні, таких, як Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Іван Лук'яненко (Іван Савич), Микола Соколовський (Сарма), Андрій Хименко (Химко), Григорій Полянкер, Михайло Хорунжий. Визначні майстри українського слова, вони по-справжньому прилучили Миколу Олександровича до красного письменства й глибокого усвідомлення національної ідеї, щоб «міг невтомно і несхитно з народом рівно йти».

Як колишній в'язень, Микола Василенко, опинившись 1955 року у «великій зоні», надто важко торував шлях у життя і в літературі. Адже треба було заробляти на хліб на-

сушний, здобути вищу освіту, обзавестися сім'єю, придбати житло тощо. Друкували завжди мало й неохоче. І тільки тоді, коли розпочалася «перебудова», а потім розвалилася «імперія зла», Микола Олександрович зітхнув на повні груди. За один рік (1990) з-під його пера вийшли в світ дві поетичні книжки «Небовий ключ» і «Очна ставка». А трохи пізніше була видрукувана збірка «Ключ від королівства: Англійська народна поезія мовою оригіналу і українською в перекладі М. Василенка». Окремими книжками вийшли дитячі казки «Жариста шабля», «На горі стояла хата», «Усе царство — за коня!», поезії «Жменя дощу» та історичний роман «Уламки імперії». І весь цей доробок за якихось п'ять—сім років. А ще ж були творення первинних організацій «Просвіти», мітинги Руху, збори та конференції політ'язнів і репресованих, громадська робота, спрямована на демократичний, європейський розвиток незалежної України.

Незважаючи на похилий вік, Микола Василенко й нині повен творчої наснаги, він трудиться, не піддаючись ні втомі, ні розчаруванню. З нагоди 80-річчя з дня народження минулого року вийшла друком поетична книжка «Архітектура планиди» з передмовою Дмитра Павличка.

Поет переосмислив трагізм давніх подій і прирік себе на стражденну долю в ім'я любові до України. Це альфа й омега його буття, душевний біль і одвічна туга, інтенсивність і романтична духовність людини, нації, держави. Він став на прю з системою, що в корені своєму була гнилою, хоча з пишною бу-тафорською кроною. Система зогнила, поет вистояв!

• **Іван ГРИШИН-ГРИЩУК,**
м. Вишніця

Фото Г. Оберської

Тамара Михайлівна Козлова вже п'ять років живе в Пуці-Водиці в Будинку для ветеранів сцени. Звичайна двоповерхова споруда. За радянської влади такого багато набудували. Пансіонати, школи... Усе це таке прямокутно неоковирне, невибагливо простеньке, але зі своїм особливим запахом. Не вивітрився він і з цього будинку. Невигойний, дещо музейний дух совка із домішкою корвалолу, смаженої риби, старих фотографій, книг і пилюги... А ще під одяг заповз якийсь дитячий страх. Вочевидь, так має бути перед зустріччю з невідомим.

Тамара Михайлівна — красива жінка. Парадоксально, але у свої вісімдесят мені вона видалася привабливішою, ніж у молоді літа. Скільки їй на цих фотографіях? Може, тридцять, а може, й сорок... Жінка непевного віку, схожа на Валентину Терешкову. Тоді всі були схожі на Терешкову... Тепер у неї живі виразні очі, різьблені, скульптурні риси обличчя... Вона й за фактом скульптор. Майже двадцять років була директором Одеського художньо-театрального училища. Нещодавно у столичному Будинку кіно святкували її творчий ювілей. З усієї України приїхали учні — колишні випускники училища.

Живе вона в маленькій кімнатці. Трохи менше десяти квадратних метрів. Ліжка, шафа, стіл. У кутку холодильник, електрорізка. Тамара Михайлівна зварила чудесний компот. Розташувала склянки, ложечки для фруктів. Можна й побалакати. Почала я з питання про секрети педагогіки.

“Спробую по порядку. В Одесу приїхала в 1944 році. Треба було одразу десь прилаштуватися. По ночах ходили, перевіряли пропуску. Тож я пішла в райком комсомолу. Там мене зарахували піонервожатою в чоловічу школу. Я була невеличка на зріст. Така маленька командирка, але у мене одразу почалася дружба із семикласниками. Хлопці серйозні: хтось у кітелі, хтось у шинелі. Мабуть, батьки були військові. Дітей тягнуло до мене. Я завжди була активною, спортивною, мене все цікавило. Згодом вступила в художнє училище на факультет скульптури. Не знаю, але тоді я не дуже замислювалася над тим, що робитиму після закінчення і як зароблятиму на прожиття... Непрактична була. Спочатку вчила піонерів. Потім випадково зустріла жінку, яка викладала мені історію мистецтва. Вона рекомендувала мене в театральне училище викладати скульптуру. Це було вже щось... Училище відкрили на базі колишнього акторського. У той час тільки в Москві готували працівників театру. Для великої країни цього було замало. Через те й спустили директиву відкрити щось схоже в Одесі. Скульптуру викладала тільки першому і другому курсам. Але чого можна навчити за двісті планових годин? Хіба що м'якцати глину й як-так надавати їй форми... Із цим я не хотіла миритися. Ще коли навчалася в художньому училищі, то на деяких своїх викладачів мала образ. Вони, педагоги старого гарту, не дуже ділилися своїм досвідом. Бувало, курс навчається, а їх нема. Це дуже дратувало. Тому коли прийшла на роботу, повила справу інакше. За сорок хвилин заняття устигала підійти і приділити увагу кожному. Треба було, щоб людина навчилася бачити, проникати в суть речей. Я зверталася до учнів: “Ось ви любите промовляти такі слова, як красивий, прекрасний, ше-

девр... А що це таке? Який зміст вкладаєте у слово? От коли зробите своїми руками щось вартісне, тоді й зрозумієте, що таке прекрасне...” Я добивалася, щоб учні “читали” форму. Не просто ліпили кулю чи куб, а відчували різницю між ними. Проникали в нутро... Звичайно, учні були різні. З педагогічної практики маю гумористичний спогад. Познайомилась одного разу з елегантним чоловіком. Добротне пальто, дорогий портфель... “Мабуть, учений”, — подумала. Але придивилась і впізнала колишнього першокурсника нашого училища. Спитала, чим тепер займається... Він відповів, що, власне, ним, як феноменом, займаються лікарі. Мовляв, ніколи не вивчав малюнок, а зліпив аж таке. Витягає з портфеля фотографії голови скульптури Аполлона. Насправді цей скульптурний фрагмент нашивидкуруч зліпила я. Було жаль, що отримає двійку. Тепер шкодою, що не розпитала детальніше про тих лікарів, котрі зацікавилися “феноменом”.

У середині п'ятдесятих нас “заштормило”: збунтувалися учні

Фото Г. Оберської

грімерного факультету. Річ у тім, що коли відкривали училище, то мали надію, що з кадрами проблем не буде. Марно... Виявилось, що в Одесі складно знайти педагогів із гриму. У Москві — інша річ, там значно більше акторів, та й училище з тридцятилітнім стажем. Щоб якось закрити кадрову щілину, ми запросили старих практиків із театру. Вони робили все, що потрібно: пастиж, перуки... Але то не виходило за межі старечого й вікового гриму. Вникнути у психологію образу їм було не під силу. Тому студенти були невдоволені і навіть писали в міністерство, щоб покращили викладацьку роботу. Це тривало два роки. Нарешті приїхала комісія. Зробили незначні кадрові зміни, директора залишили того самого. Він викладав вокал. Його мало цікавили проблеми інших спеціальностей. Зайде в майстерню, побрязкає ключами та й суне геть. Це страшенно дратувало і гримерів, і бутафорів... Знову приїхала комісія. Цього разу мали призначити нового директора. Колишній, сягнувши пенсійного віку, шість років чекав, аби його звільнили від тяжкого обов'язку. Його зрозуміти можна. Приміщення були страшенькі. Повоєнна двоповерхова будівля, підвал із пророслим картоплинним. Зарпла-

та невеличка, жодних перспектив... Кому захочеться їти на таку посаду? Призначили мене. То був 1958 рік, шоста річниця моєї викладацької праці в художньо-театральному училищі. На той час у мене вже склалися прекрасні стосунки з учнями. Самі розумієте, улітку за практику правили колгоспні роботи. Хрущов за кермом, тож ми збирали кукурудзу. Здружилися... Одна дівчинка з Молдавії спочатку боялася мене. У неї була нелегка доля. Народилася в селі. Мати покинула її буквально біля собачої буди. Дитина по-невільно біла собачою буди. Дитина по-невільно біла між людьми. Була дуже емоційна і вразлива. Її не любили і раз по раз “оформляли” у “психушку”... Але це її загартовувало, навчило боротися за існування. Варто було комусь із кухарів поцупити щось із дитячого раціону, як вона вибухала на захист своїх інтересів. Коли вона вступила в Одеське училище, прикипіла до мене. Така от історія... Це до того, що мої стосунки з учнями будувалися на любові. Мені теж було важко. Часи — повоєнні. Усе — дефіцит. А для театральної бутафорії потрібні були тканина, фарби, папір... Приміщення зігрівали стародавньою грубою. Тож я зрозуміла, що час зазнаючись зі спеціальністю завгопа. Вишукувати якісь труби, фарби, столарку... Звернулася до своєї подруги — директора картинної галереї. А вона й каже, що завтра в неї буде міністр культури. Художники виставили картини, тож він хоче придати щось для міністерства. Порадила і мені прийти, познайомитися... Вихідний день, я стою збоку і спостерігаю. Міністр культури — Ростислав Бабійчук. Дуже красивий, неймовірно... Одразу дібрав чотири картини. До речі, про нього пліткували: “Та який він міністр культури — ветеринар...” А я подумала: “Нічого собі, не кожний мистецтвознавець ось так одразу вибере професійні роботи... Для цього треба мати смак...” Познайомилась, я виклала суть проблеми. Бабійчук сказав, що завтра заїде в училище. Окрилена й перелякана, прибігла на роботу: “Міністр

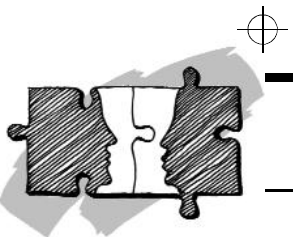
приїжджає!” Що робити? Вимили підлоги, поклали обого доріжку на мармурові сходи. Сільська, бавовняна, але однаково мовби килим... Допотопні парті прикрили газетками з учнівськими виробами: якісь глиняні яблучка, мисочки з пап'є-маше. Подивився він на все це й каже: “Гірше, ніж я уявляв”. Через тиждень училище мало все: сантехніку, труби...”

(Розмова триває. Але, відчуваю, якось однобоко. Чомусь не можемо вийти за межі училища. Вирватися із його коридорів, горищ, підвальних приміщень... Тамара Михайлівна розповідає про п'ятдесяті — шістдесяті роки, яке абстрагується від тогочасних суспільних і політичних реалій. Ніби не було мільйонних жертв сталінізму і пізніших репресій. Простір і час застрягли в будівлі училища. Намагаючись визначити своє ставлення до цієї літньої жінки. Наскільки її образ дотичний до пафосних фраз доби. Так склалося, що комсомол я органічно не сприймаю, не кажучи про вищу червону ієрархію... Особливо після того, як ознайомилася з оцінкою, яку дав епосі Леонід Кононович: “Не рекомендувалося, — пише він у романі “Тема для медитативі”, — вживати слово “нація”, “Україна”, “відродження”, “культура”, “свідомість”, а якщо їх усе-таки використовували, то в поєднанні зі словами “соціалістичний” чи “радянський”. Негласно були заборонені цілі масиви імен, котрі повернулися в обіг протягом шістдесятих років — од Яворницького до Богдана-Ігора Антонича... Ще одним чинником, який отруював життя, були велелюдні комсомольські збіговиська...”

Отак міркуючи собі, не витримала і розбавила щільний монолог запитанням про конфлікт приватного світовідчуття із соцреалізмом...)

“Я бачила мету і наперекір усім труднощам уперто йшла вперед. Будь-що зробити краще, професійні-

ше. Коли здобувала другу освіту в Академії мистецтв, педагоги ганили свій навчальний заклад. І те не так, і се... Я цього не любила! Якщо ви бачите, що погано, то зробіть краще! У нас був випадок, коли одного хлопця з факультету живопису арештували. Привселюдно висловлювався. Але в мене зв'язок був тільки з моєю аудиторією, я була ніби в шорах, як мені творили мої учні. Була ізольована... Хоч усе розуміла й знала. У мене була ще й така оцінка: красиве створюють поети, композитори, художники. Це їхня заслуга, а не партійних чиновників. Тому я щаслива, що ввійшла в життя саме так: зі сприйняттям краси, радості, ентузіазму, натхнення. Зі скорботою дивлюся на нинішнє покоління. На те, що співають, як танцюють, як живуть... Особисто не знала жодного тиску. Навіть тоді, коли в усьому стали звинувачувати Хрущова, я казала, що він і щось добре хотів зробити, пенсії підвищив, почав будувати. Звичайно, у мистецтві мало що тямив... Особливо тоді, коли виступав проти митців і, зокрема, проти Ернста Неїзвестного... Але ж Ернст помстився. Це ж треба було так пам'ятник зробити! Голову зрізано — мов на тарелі... Погодьтесь, асоціація не дуже приємна. Так що Хрущов має відплату. Як я відмагалася від соцреалізму? Не знаю, це виходило само собою. Пригадую, якось готувала матеріал з скульптури училища і в одному з давніх протоколів знайшла виступ завуча: "Досить малювати сільських коників, настав час малювати трактор". Це був, мабуть, тридцять четвертий рік, період ламання. Пасторальні пейзажі канули в Лету, настав час техніки. Людина також відійшла на другий план. Ось літаки — інша річ. Навіть тканини були в літачках. У мене конфлікт між світовідчуттям і реальністю не було. Тому що я завжди була на боці нашої реалістичної школи, на боці передвіжників і мистецтва Ренесансу. Пізніше, в Академії мистецтв, я зіткнулася з поняттям "білої плями". Річ у тім, що з нашого навчання випав цілий пласт культури — імпресіонізм. Ми знали, що він існує, але нам це не викладали. Тому що єдино автора книги з імпресіонізму арештували. Мистецтвознавець, який наважився торкнутися імпресіонізму, було знищено. Деяка інформація до нас проникала, нам подобалося це мистецтво, але прочитати про це ми ніде не могли. До речі, студенти Академії мистецтв у 1957 році поїхали у Францію і прийшли в майстерню до Пікассо. Їм було дуже цікаво, який же він... Потім розпові-

Фото Г. Оберської

дали, що неподалік від Марселя, серед поля, художник мав майстерню. Приміщення, як хлів. Не якесь європейське й солідне, а звичайне, селянське. Коли вони туди зайшли, то побачили в майстерні рельєфи й елементи порнографії. Студенти засоромилися, тоді цього не допускали, і перейшли в основне приміщення. Праворуч побачили станок, а на ньому скульптуру "Дівчинка зі скакалкою". Металева скакалка закріплена внизу, а дівчинку виконано в бутфорському стилі. Замість спіднички — кошичок, словом, як лялька. Тут же, у майстерні, висів неймовірний чоловічий портрет. Студенти не могли здогадатися, як його виконано. Метал, але ніби спаяний з пластів, якось нарощений... Як оброблено поверхню — невідомо. Метал так не обробили. Наразі у цій скульптурі унікально сплелися, зіткнулися реалістичний портрет і модерна форма. А ще в учнів залишилося враження, що Пікассо не просто дивак, а й добра людина. Коли дівчата-студентки попросили його дати автограф, він витягнув чекову книжку і дав кожній по сто доларів: "Це буде краще, ніж автограф". Ось така була людина.

Від тих самих студентів ми дізналися і про великого архітектора Корбюзьє. Здавалось, Академія мистецтв, п'ятий курс, а ми нічого не знали. І про те, як він пропонував Сталінові безкоштовно спорудити красиве місто... Але вояждь не погодився. Мовляв, ми самі зробимо, і збудували десь біля Аральського моря щось далеко од живого життя... Мертве місто з дикими собаками. Такий був час..."

ПІСЛЯСЛОВО

Із часом, на жаль, буває так, що його хронічно не вистачає. Як ось тепер... Сутеніє, треба їхати. Я домовляюся з Тамарою Михайлівною про ще одну зустріч. Вимикаю диктофон, господиня мене проводить... По дорозі зринають додаткові спогади. Виявляється, Тамара Михайлівна тільки в 1944 році приїхала до Одеси, а народилася і виросла в Алма-Аті. У місті із сейсмічно нестабільним характером, який завжди впливав на архітектуру. Славетні алма-атинські сади і базари. Місцеві кавуни, дині, знамениті яблука "апорт"... "Вони величезні, мов голова, ці яблука. А м'якоть... Начебто там панує цукрове царство. Ледь надкусиш, і воно вибухає соком..." Згадувала гори, ріку Алматинку з її норомом. Тиха і боязка, за мить може перетворитися на ревучого звіра і знищити все на своєму шляху. Гори — не забавка... А ще там кожен має нагоду наступити на хвіст змії. Боже борони... "Якщо ви зустріли це холодне створіння, то треба втікати обличчям до сонця. Дуже актуально, особливо коли попереду прірва", — у модуляціях Тамари Михайлівни бринить іронія... Перед тим як війна внесла страшні корективи в життя, наша героїня встигла поблукати горами. Вона шанує цей незабутній спогад. "На одній із вершин відкривається панорама Алмати. Це щось неймовірне — наче ти із цілим гранітним плато опускаєшся вниз, а місто зависає над тобою..."

БІЛЬШ-МЕНШ СТАБІЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Директор Будинку ветеранів сцени зі мною спілкуватися не схотів. Тож довелося тривожити Спілку театральних діячів, котра, на чолі з Лесем Степановичем Танюком, опікується мешканцями Пущі-Водиці. Кого ж було ще розпитувати...

— Нещодавно я відвідала Будинок ветеранів сцени в Пущі-Водиці. Скажіть, як Ви оцінили б обслуговування його мешканців — скажімо, за п'ятибальною системою?

— За п'ятибальною системою важко оцінити... Це будинок, який спорудила Спілка. Оскільки нас було позбавлено всіх спілчанських комбінатів, то сьогодні навзаєм маємо невеличку дотацію від держави. На жаль, це третина того, що потрібно стареньким акторам. Але навіть цю третину держава розподіляє дуже нерівномірно. Спочатку видає якусь дециду, а потім "наздоганяє" борги. Ніби в першій половині року люди менше хочуть їсти... Але ми про них дбаємо і тримаємо на плаву. Нещодавно помер актор, котрий працював із великим Мейєрхольдом, і скульптор Штефа, котрому минуло 104-ий. Словом, це ветерани, перед котрими ми в боргу. Метраж помешкання маленький: шість чи сім метрів. Але все-таки кожен актор має власну кімнатку, телевізор і можливість телефонувати. Також, крім повного пансіону, вони одержують маленьку пенсію. Проблема в обслузі. Фактично персонал мав би одержувати зарплату від держави. Але, на жаль... Був час, коли люди нічого не отримували. Гроші йшли через Міністерство культури і були заморожені. Словом, що тут казати... Нас супроводжували перманентні кризи. Але повторюю: нам удавалося зберегти більш-менш стабільний рівень. Ми приїжджаємо, влаштовуємо концерти, фільми демонструє-

РОЗМОВА ПРО ВАЖЛИВЕ

мо... Минулого року подарували рояль. А якісь самодіяльні речі вони самі люблять влаштовувати на свята. Ці старенькі люди охоче грають на Новий рік Діда Мороза і Снігуроньку...

— Ідилія...
— Але довго вона тривати не може. Держава вдає, що "національна спілка" її не цікавить.

— Очевидно, це одне із завдань творчих спілок — опікуватися старістю...

— Жодна зі спілок, крім Спілки театральних діячів, не має будинку для митців похилого віку. Намагаються допомагати в інший спосіб. Мають будинки відпочинку, "кіношники" дбають про вищі пенсії. Але якось воно виходить, що хоч наша Спілка втричі більша, ніж Спілка композиторів, але грошей від держави ми одержуємо на третину менше... Де справедливість?

— А взагалі, чи не було ідеї створити щось спільне для всіх митців у всеукраїнському масштабі? Розрахувати кошторис... Чи це щось зі сфери фантазії?

— Уже й рахували... Тільки грошей немає звідки взяти... Але є мотивація порушити питання. Творчі люди мають дуже тонку психіку, їм не вижити без підтримки в цих житейських джунглях...

Якби я не додзвонилася до Леся Степановича — знаєте, літо, пора відпусток, — то можна було б звернутися до його заступника — пані Раїси Недашківської... Але що тут думати-гадати? Потривожу і її...

— Пані Раю, чого це Вам забалося скуштувати чиновницького хліба?

— Чого я пішла до Спілки театральних діячів? А щоб ухвалили закон про меценатство. Він нам потрібен як повітря. Мені часто телефонують і просять допомоги. Та й ще так наївно, мовляв, знайдіть спонсорів... А як я їх знайду, коли вони втікають? Не хочуть наші спонсори, навіть найбагатші, платити подвійну ціну. Себто, дарувати, та ще й платити державі за це податок. І, знаєте, я їх розумію...

БІЛОСНІЖНИЙ ПОДІЛ, У КОТРОМУ ПО ВІНЦЯ БОРЩУ, ПАМПУШОК, ДІТЛАХІВ...

Ми недоговорили, і я обіцяла приїхати наступного дня. Але чоловік мислить, а Бог рядить... Постукала у двері кімнати, посмикала клямку та й пішла блукати коридорами. Скрізь тихо-тихо... Зайшла в ідальню. Нікого, тільки столи зі стравами і фужери на тонких ніжках... Рубіновий полиск вина... "Мабуть, ювілей у когось..." — подумала. У кінці коридору майнула чиясь біла тінь... Медсестра?..

Потім скригнули двері амбулаторії. Випустили на волю густі пахощі ліків. На моє запитання про Тамару Михайлівну Білий Халат сказав, що всі поїхали на цвинтар. "Помер актор Маренников. Ви зачекайте... Вони скоро прийдуть".

Повернувшись з кладовища, люди зібралися в ідальні пом'янути близьку людину. Тамара Михайлівна звеліла мити руки й іти за нею. "Маєте життя наше побачити з різних боків..." Чомусь подумала про вплив керівної посади на характер... Чітка ритміка фраз — "боїтеся сп'яніти", "бережете талію", "сидите, як засватана"...

ЛІРИЧНА ОПОЗИЦІЯ

Поминали Маренникова. Актор покинув світ на 97-му році життя. Його творча біографія перетиналася із творчістю таких корифеїв театру, як Таїров і Мейєрхольд. Інформація про непростий характер митця випливала з емоційного підтексту прощальних слів колег. Люди театру пафосні й полум'яні... Вони й тут лишилися на підмостках. Декламували Пушкіна — про "смену поколень"... Слава Богу, усе це без дешевих сантиментів...

Усі старенькі — російськомовні. Жодної української фрази з їхніх уст не почула. Хіба що окремі слова. "У-у-у, вражина, — любив звертатися до кухарки покійний Маренников. — Настоящая хохлушечка..." Мабуть, воно й справді ці "хохлушечки" такі добрі, чистенькі, тривожні... Слізлива поволока, м'які повні руки і білосніжний поділ, у котрому по вінця борщу, пампушок і дітлахів... Для всіх.

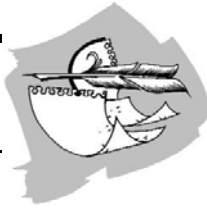
На поминках заплакала тільки Тамара Михайлівна. Потім вона соромилася і шпетила себе за нестриманість. А я знову подумала про вплив керівної роботи на характер...

● З ветеранами сцени спілкувалася
Уляна ГЛІБЧУК

Фото Г. Оберської

Письменник пише або про життя, або про себе — що, зрештою, однаково, бо йдеться, передовсім, не про предмети, а про враження. Можливо, талант полягає якраз у тому, щоб роз'єднувати світ на матерію і ауру, яку матерія почасти випромінює, а почасти поглинає. *"Вдень дівтора гасала на вулицях і птахи кричали на небі; від почуття весни щирі посмішки лазили по обличчях людей. Бажання було написане на їхніх чоботах, вкритих весняним багном"*. Так писав Валер'ян Підмогильний. Або ось так: *"Ранком несподівано засіявся густий дрібненький дощик. Місто одразу поменшало, вулиці поскручувалися, ніби були паперові"*. Чи правда, чи здається, але дотримуюся думки, що вправність письменника можуть засвідчити навіть декілька рядків. А ще я переконаний, що, читаючи, треба придивлятися до портрета автора — особливо до очей і змін у них із плином часу. Хоча не знаю: раніше змінюються очі, а тексти слідом, чи саме тексти чутливіші до календарів, а очі — до текстів. Валер'яна Підмогильного, який написав про скручування вулиць, маючи 20 років, знаю за одним-єдиним портретом: не дожив до сорока (і три останні роки припали на Соловки). Придивімося, шановні читачі. Такими вони були — ті, кого більшовицька сволота вирвала зі серця України разом із самим серцем.

Народився Валер'ян Підмогильний 1901 року на Катеринославщині, у селі Чаплі. Закінчив реальне училище, і того ж таки 1918 року видав книжечку під назвою *"Твори, т. 1"*. Сімнадцять — це той вік, коли юнак ятрить душу двома підозрами одразу: *"Я не такий, як усі"* і *"Я такий, як усі"*. Але Підмогильний із колиски знав, що **він такий, як треба** (а хто не згоден, хай відійде). Це було б нахабством, якби не талант. Навчався в Катеринославському і Київському університетах; через нестатки полишав навчання, учительство в Павлограді та Ворзелі. Диплом не здобув, а освіту мав вищу від вищої. К'єркегора, Шопенгауера, Ібсена, Д'Аннунціо письменник згадує у своїх творах із тією невимушеністю, з якою ми говоримо про сусідів. Близьку знав французьку мову. Переклади Вольтера, Дідро, Гюґо, Бальзака, Доде, Мопассана, Меріме і Франса, здійснені Підмогильним, ще у 20-их роках минулого століття стали красою українських бібліотек; їх перевидавали у 50-их, але без посилання на перекладача...

СТИЛЬ

"Остапа Шапталу" (1921) я читав спочатку уважно, а далі, — утративши контакт із героями повісті, — через рядок; нарешті — знову уважно від початку до кінця. Смерть сестри позбавила життєвої снаги інженера Шапталу. Коли були малими, а його за щось карали тато чи мама, сестра вела Остапа в садок, співала й танцювала — або сідала й плакала разом із ним. Шапталу ця смерть приголомшила свідченням того, що життя марне. У стані депресії він зрікається батька-матері, зрікається дівчини, що його покохала, набуває натомість рятівної звички грати в шахи сам із собою. Його приятель-математик нотує формули і лається з коханкою, а приятель-швець шиє чоботи і *"бавиться своїми враженнями"*.

Жити, щоб жити, але всі нещасні. Коментарі до такого життя шукаймо у К'єркегора чи Сартра. Перший натякає на можливість порятунку через страждання і віру, другий переконує, що порятунку немає — бо, власне, ніхто й не хоче рятуватися. Усі знають, що зуби стираються від шкоринки, та не всі хочуть знати, що від поцілунків стираються губи. Тема диктує особливості стилю. Підмогильний промовляє голосом рівним і обструганим, як палиця. Говорить, як — незалежно один від одного — говорили Джойс, Селін чи Камю — *"антигуманісти"*, які зробили для суспільства більше, ніж десятки пафосних, але бездарних людолюбів.

"Шапталу" написав юнак, ледь ступивши з росяних стежок на міський брук. Це здається трохи

рой *"Невеличкої драми"*, кооператор, *"радянська влада належить до найсумніших явищ у природі"*.

"Повість без назви", над якою В. Підмогильний працював на початку 30-их років, здається продовженням *"Остапа Шапталу"* (якщо не формально, то по суті). Награвшись сам із собою в шахи, Шаптала міг *"вирости"* й до рівня газетяра Городовського, байдужого манекена, і до рівня його опонента Пашенка, мізантропа й іпохондрика. Ні млява рефлексія першого, ні карамазовсько-смердяковські настрої другого не пророкують чогось світлого в повісті, яка лишилася недописаною. Життєвий сюжет В. Підмогильного також добігав кінця: у 34-му його арештували, а на початку 35-го він *"визнав"*, що належить до групи *"письменників-націоналістів із терористичними настроями"*. *"Найгірша помилка — вважати неминуче за доцільне"*, — каже один із героїв Підмогильного, — *яка радість не побачити завтра те, що бачиш сьогодні!"*

Живемо в іншому часі й маємо — позірно — інші проблеми. Насправді нічого не змінюється, бо проблем було, є і буде лише дві: байдужість проти пасіонарності та сірість проти таланту. У цих координатах кожний (свідомо чи ні) робить свій вибір, уважаючи або неминуче — доцільним (так

вання класичних зразків, але буквальний переклад слова *"епігон"* — *"той, хто народився пізніше"*. Вірець блискучого епігонства — Нобелівський лауреат Анатоль Франс: не погребував нічим із творчого методу своїх попередників, починаючи від Рабле і Монтеня, не оминаючи Вольтера і Дідро. Але це один бік лауреатської медалі Франса. На другому — візерунки скептицизму у ставленні до життя і своєї персони, у ставленні до літературного тексту (власного тексту — насамперед). Слово могутнє, але слово зрадливе, тож без скепсису пише лише той, хто не відчуває підступності кожного тексту. Бездарні епігони, крім скепсису, не мають за душею нічого (і це засадничий риса сучасного постмодернізму), але майстри послуговуються скепсисом, як художник пензлем, малюючи по-своєму тисячу разів намальоване до них полотно.

Скепсис та іронія посідають не останнє місце у творчому методі Підмогильного. Читаючи написане ним, треба пильнувати, бо автор уміє бавитися з читачем, не зробивши застереження. Скажі-

ням, геть відмовившись від думки їх виправляти — тобто найпристойніший з усіх можливих аскетичних типів". У житті В. Підмогильний аскетом не був, бо мав забагато голодних днів на його початку. Подивіться на портрет письменника: це не аскет, це — естет.

У літературній критиці 20—30-их років минулого століття певного розголосу набув термін ІНДИВІДУАЛІСТИЧНИЙ ГУМАНІЗМ — як на мене, дуже влучний. Ідеться про солідарність письменника зі своїми героями (і читачами), мотивовану не чимось чи якимось ученням (християнством, марксизмом, буддизмом тощо), а простою людською симпатією чи бодай толерантністю. Ні сусіда, ні цілий клас не треба вважати вищими за себе; *"Я"* лишається головною цінністю світу, але *"не—Я"* апріорі за мене не гірші, поки не вчинять підлоти. Так, мені здається, сприймав цей світ Валер'ян Підмогильний. Вихований на європейській класиці, він стелив свої думки в новий світ, у якому беззастережно шанують три іпостасі культури: політичну свободу, науку й мистецтво. Стверджував їх на рідному ґрунті в той спосіб, який дозволяє письменницька праця. Не відцурався ні стріхи, ні тину, ні верби, але почувався українцем не всупереч своїй європейській свідомості, і почувався європейцем, не маючи внутрішньої потреби поступитися чимось із того, що здобув на довічний посаг у селі Чаплі. Став ланкою в ланцюгу, який — кожен по-своєму — творили Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Винниченко, а серед сучасників Підмогильного — ранній М. Бажан і *"неокласик"* М. Зеров. Третього листопада 1937 р. пінгвіни у строях НКВС розстріляли під соловецьким небом не змовника з *"терористичними настроями"*, а європейця В. Підмогильного; того ж таки дня присипали землею і тіло М. Зерова. Попри трагічну спільність долі, вони були дуже різні у своїй творчості. Якщо М. Зерова надихали насамперед античні, дохристиянські мотиви й колізії (варті шанування через причетність до основ європейської культури), то В. Підмогильний як риба у воді почувався в пізнохристиянському літературному дискурсі, сповненому вольтерівського критицизму і блискучих напівнародій-напівстилізацій у стилі Франса.

Український письменник, фактово проинятий європейським духом і позбавлений шароварного етнографізму, був і лишається головною перепонкою для *"старшобратських"* танців на згаріцях наших святинь. Націоналізм (як історична, культуральна й мовна самоідентифікація) — складник літературного таланту. Епатуючи й кокетуючи, письменник може називати себе космополітом, але ніхто не пригадає бодай одного видатного твору, писаного мовою есперанто, — навіть такий окултурений суржик не годен замінити питоме слово. Не маємо потреби відмиватися від колоніальної меншовартості, силоміць чіпляючися, скажімо, за трипільців. Нам не бракує нічого свого — крім украдених століть і розстріляних поведирів. А ще маємо дефіцит спокійного, але стійкого гонору у спілкуванні зі світом. Навчимося?

Благаю Господа дарувати пінгвінам голову і тіло, як у людей, і ошчасливити їх душами — безсмертними, але невеликого розміру.

А. Франс,
"Острів пінгвінів" (1908)

ТАЛАНТ У КРАЇНІ ПІНГВІНІВ

неприродним, але кожний талант у певному сенсі становить відхилення від норми. Дуже пересічний Дмитро з *"Невеличкої драми"* (1930), не злий і не добрий, так органічно вріс в ідеологію *"країни пінгвінів"*, що від щирого серця формулює її центральну догму: *"Я думаю, що генії зараз непотрібні"*. Це — правда: у тій країні, яка стала долею Підмогильного, письменник не мав жодних шансів. Писав не за пролеткультівським статутом. А зустрівши його *"пророків"*, траплялося, переходив на інший бік вулиці. Товаришував *"не з тими"*, а за найкращого друга мав Євгена Плужника. У романі *"Місто"* (1927) поет Вигорський — літературний двійник Є. Плужника і водночас речник В. Підмогильного — пояснює: *"Я — сумне явище. На межі двох діб неминуче з'являються люди, що зависають якраз на грані, звідки видно далеко назад і ще далі вперед. Отже, вони слабують на хворобу, якої люди жодної партії ніколи не прощають, — на гостроту зору"*. Психіатри послуговуються терміном *"моральна ідіотія"*. Ідеться про людей, які чинять підлоту не тому, що через обставини не можуть від неї утриматися, а тому, що органічно не відчувають різниці між добром і злом. Тоталітарні режими культивують моральних ідіотів. Так, як гарні хазяї вирощують свиней, огидних у своїй калорійній досконалості. *"Генії"* такого стибу нікому не вибачають таланту, бо, як меланхолійно сказав ще один ге-

Валер'ян Підмогильний

роблять *"пінгвіни"*, або доцільне — неминучим, і це вибір талантів. Маємо можливість уникнути вибору, покладаючись на фатум. В останніх творах В. Підмогильного бачимо пробіски саме такої позиції, але разом із тим автор звідкілясь збоку начебто дивиться на себе і розмірковує, чи не стане таке світобачення спробою дешево відкупитися від маленьких пінгвінячих душ.

ГОРИЗОНТИ

У літературі термін *"епігонство"* засвідчує бездарне копію-

мо, любовні сцени в *"Невеличкій драмі"* інкрустуються розлогими екскурсами в біологічну хімію (!). Тримаючи в обіймах Марту, розумну і щирю дівчину, медінститутський професор Славенко торопить її про білки та нуклеопротейди, а вона — закохана до нестями — радісно слухає. Один Бог знає, як виникають такі збіги, але... Десь у шухляді маю доцентський диплом із біохімії; можу засвідчити, що нуклеопротейди є однією із провідних сполук у функціонуванні живої клітини. За життя Підмогильного про них не було відомо майже нічого, але письменник вибрав саме цей із кількох сотень *"кучерявих"* біохімічних термінів... Читаючи *"Невеличку драму"*, не лишайте без уваги заголовки окремих розділів: *"Свійський Отелло"*, *"О, баядерко, я тобою сп'янів!"* і навіть *"Четверо в одній кімнаті, крім дівчини"* (див. твори Дж. К. Джерома). Махортрест, у якому працює Марта, уособлює цілу *"країну пінгвінів"*, а Підмогильному не бракує сатиричних фарб для її зображення. Спробуйте визначити жанр, у якому написано цей твір: комедія, драма, трагедія? Я не знаю.

Не важко зрозуміти, які риси своїх героїв письменник уважає нищими, та назагал він не має схильності до однозначних оцінок і публіцистичного гарячкування. Чим нагадує симпатичного Льову з тієї ж *"Невеличкої драми"*: *"З нього виробився лагідний аскет, що зрозумів життя і простив лю-*

• Володимир ВОЙТЕНКО

КАРТИНКА З НАТУРИ

Село Річка. Під хатою на лаві бавляться Іванчик та Марічка. Діти "пастушат". Раніше сонечко ласкаво освітлює дітей, сирні фігурки баранчиків, коників, пєсика.

Марічка по-газдівськи свариться з фігуркою пса, що називається Довбуш:

— Довбуше, чос не дивишся за віцями, ади, Міцька запаслася аж коло смерек. Іди заверни, бо вовк ухопит.

Міцька — баранчик, виліплений умілими бабиними руками, — задер голову і радісно дивиться на сонечко, аж йому колачик зсунувся на очі. Такий файний...

Іванчик узяв коника і тягне до рота. Марічка цабанит на братчика:

— Іва, потім з'їш... бавимся даліше.

— Я бабку Анницю попрошу, аби виліпила мені князя і княгиню, будем бавитися у весілле.

Баба Анничка любить мене і виліпе ціле весілле: і церкву, і панотця, дружбів і дружок... А я скоро виросту і навчуся виробити сирні забавки. Я вже вмю сплескати колачик, потетко зробити...

Косівський ярмарок. На столику кошкі із кониками, а поряд, на рушнику, пасеться отара баранчиків. Збоку гарцюють коники з бербеничками, з гуцулом, гуцулкою, лошатками.

Юрмляться діточки, лунає веселий сміх. Малі купують собі півника, якого осіддало маленьке курчатко, качечку з каченятами. Дорослі також із цікавістю роздивляються сирні скульптурки.

Не минається давній пастуший промисел, відроджується. На Великдень кошкі без розмальованого сирного коника чи баранчика — не кошкі... Весільне рай-деревце вбирають сирними колачками. А в селі Річка в одному із барів до пива подають фігурки маленьких сирних коників, баранчиків. "Йой, які файні, які красні, а ще й смачні — наші гуцули здібні, до всього дотепні", — хвалиться пан Іван, власник бару. Розпитую в нього, хто в селі виробляє баранчики, а він доброзичливо оповідає про знаних майстринь: Параску Пітеляк, Ганну Пітеляк, Марію Гриплиняк, Марію Кіщук, Катерину Пітеляк. Із Снідавки — Ганну Шатрук, Параску Копчук, Ганну Кіщук.

Сирна іграшка побутує на Гуцульщині в Косівському та Верховинському районах Івано-Франківської області і, частково, на Закарпатті.

Осередками ліплення скульптурок із сирну на Косівщині є не тільки села Річка та Снідавка, а й села Брустори, Шешори, Космач. Вироби із сирну виготовляють також у високогірних селах Верховинського району — у Головах, Замогорові й на Закарпатті, у районі селища Рахова, а також на полонинах, що прилягають до села Чорна Тиса.

За переказами інформаторів та за етнографічними джерелами, сирні вироби — фігурки баранчиків, коней, оленів відомі з кінця XIX ст. Про сирні скульптурки писали відомі дослідники Гуцульщини — В. Шухевич, М. Домашевський, Л. Вангжинович, З. Сагайдачна, Д. Гоberman, О. Чарновський, О. Соломченко, М. Базак, О. Найдеа, Л. Герус.

Згідно з монографією В. Шухевича "Гуцульщина", баранчики зі свіжого сирну робили чоловіки-пастухи. "У вільних та догідних хвилях роблять пастухи баранчики, з овечого сирну, який мусить трохи застоятися — прикиснути, аж потім розварюють його в жентиці; від того стає сир добрий до вироблення — податний як віск, і держиться купи; баранчики чи що друге, зроблене з такого сирну, кидують у розтоплене масло, де сир стає гладкий і жовтий".

Ще з сирну вівчарі в полонині робили колачі, колачки, фірмаки. "В подібний спосіб роблять і сирні виписані фірмаки; до того мають дерев'яні фірми, в які наб'ють сирну, роз-

Сирна іграшка Ганни Кіщук "Весільний колачик"

Майстриня сирної іграшки Марія Матійчук

СИРНА ПЛАСТИКА ГУЦУЛЬЩИНИ

Гуцульщина — край, багатий на народні промисли. Кожен із нас зачаровується косівською керамікою, пістинськими веретамми, шешорськими рушниками, космацькими писанками. Але один із тих промислів особливо причаровує, бо повертає нас у дитинство. Ідеться про сирну іграшку.

вареного у сироватці; як сир застигне, то приймає вид форми. Хто не має дерев'яної форми, той сплеще палаяничку з розвареного сирну і пише по ній хрести, викравуючи їх ножем, або загостреним патином".

В. Шухевич згадує про те, що пастухи багато наробляють маленьких колачиків, які навішують у два-три ряди "довкола ременя" і роздаровують їх дома, особливо дівчатам, а дівчата навішують колачки попід образи та співають полонинку.

*Пішли вівці в полонинку,
лиш єгнєта бліют.
Ба що ж наші вівчерики
в полонині діють?*

Майстриня сирної іграшки Параска Пітеляк з онукою із с. Річка Косівського району Івано-Франківської області. Світлина 1982 року

*Ба що діють, ба що діють,
ци не ватагують?
Поробє нам колачики,
та й нам подаруют.*

Сирні колачки продовжують виробляти й нині. Баранчики виготовляють виключно жінки, на відміну від тих часів, що описує В. Шухевич. Крім цього, важливою зміною є те, що тепер виробляють сирні фігурки не з овечого, а з коров'ячого сирну, і не в полонинах, а вдома. Сирні вироби поширені в гірських районах сусідніх країн — Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії. Появу сирних скульптурок дослідники М. Комаровська та Л. Венгжинович пов'язують із запровадженням відгінного вівчарства. Виготовлення і декоративне оздоблення польської, угорської та румунської сирної пластики відрізняється від української, насамперед оздобленням поверхні скульптурок. У гуцульських майстрів фігурки гладенькі, а в польських та словацьких витиснені й імітують пір'я, вовну, крила та інші ознаки тварин. Фігурки теж оздоблені орнаментальними композиціями, солярними та рослинними узорами.

Спільним для сирної пластики цих країн є її культове походження. У слов'ян був культ тварин, тому скульптурки коней, баранчиків — це, по суті, релікти їх архаїчних, світоглядних уявлень і вірувань.

Сирні фігурки побутували й побутують ще в гірських місцевостях Алтаю. Алтайські сирні скульптурки вирізали із сирну тільки чоловіки, ставили їх біля цілющих джерел і на жертвовниках, гірських перевалах як дари духам — господарям цих місцевостей. "Вони розглядалися як своєрідне підношення духам гір і господарю звірів даної місцевості".

Сирна іграшка Марії Матійчук "Курочка"

ВИГОТОВЛЕННЯ СИРНИХ СКУЛЬПТУРОК

Виробляють баранчики в хатчині-"правацці" або літній кухні, коло печі, на "шпаргаті". Для цього потрібно мати кітлик (казанок) на окріп, миску на вироблений сир, меншу миску на відрізани шматочки сирну, два-три дерев'яні круги чи дощечки. Одну-дві дерев'яні ложки, ніж, полицку дерев'яну з перекладинами для просушування виготовлених баранчиків, відро на сировицю, дві пляшечки з фарбою, палички для розпису.

Сир для баранчиків виготовляють так: "У відро відстояного молока, з якого зібрано сметану (бо як не зібрати сметани, то баранчики будуть "стрепіхаті")", — розповідає майстриня Ганна Кіщук із села Снідавка Косівського р-ну Івано-Франківської обл., — укидають одну ложку "глегу" і ставлять на скисання". "Глег" — порошок, який утворився при висушуванні шлуночка молочного теляти чи ягняти (дво-, чотиритижневого), попередньо наповненого розчином молока і солі. Заглицене молоко стає густим, його розмішують і залишають на кілька годин у теплі коло печі — відстоятися. Потім вибирають у марлю, аби стекла сироватка — "дзер", а коли стече, кладуть у миску і ставлять на піч для дальшого закисання. Перед тим як виробляти баранчики, сир куштують. Для цього пускають в окріп шматочок сирну в ложці, витягують, швидко розминають, і якщо сир тримається купи, є пружким і "податливим як віск", то можна робити баранчики.

Перш ніж виготовляти фігурки, потрібно приготувати "сировицю". Для цього розчиняють два-три кілограми солі у трьох-п'яти літрах окропу, відстояють, проціджують через марлю, охолоджують. Виготовлені фігурки, а також окремі деталі кілька разів опускають в окріп і сировицю на "загартоване". Що насиченіший розчин солі, то довше зберігатиметься скульптурка.

МАЙСТЕР-КЛАС

Окремі майстри лишують фігурки в сировиці на дві години: "на постій", "на витримане". З "постою" готові вироби кладуть на драбинку для висихання.

Процес ліплення фігурок має свою відпрацьовану послідовність. Стаючи до ліплення, майстриня ретельно мие руки милом, потім споліскує в сироватці, бере ніж, нарізає на дерев'яному крузі відповідної величини шматочок сирну й опускає його в ложці в окріп. Виймає і швидко розминає його в руках, формуючи грудку, з якої швидкими, легкими рухами ліпить скульптурку. Процес ліплення відбувається за допомогою витягування окремих частин фігурки. Спочатку витягують голову й передні ноги, і ще м'яку фігурку опускають у сировицю, де форма закріплюється. Потім знов опускають в окріп і витягують хвіст і дві задні ноги. Голову, гриву і хвіст роблять насаючи ножем. Після кожної виготовленої деталі фігурку занурюють на кілька секунд в окріп і сировицю. Майже готова скульптурка доповнюється різними деталями — упряжжю, бербеничками, гуцуликами, лошатками. Для цього зі шматочка сирну витягується довга нитка, якою швидкими рухами обплітається скульптурка. Закріплюється нитка простим вузлом. Так само виготовляються допоміжні фігурки — бербениці, гуцули, лошатка, сідло — "тарниця".

Фігурку коня складають — "спереджують", як у житті. Спочатку на коня вкладають "тарницю", яку прив'язують "попружками" — мотуззям із сирну. З боків прив'язують або "бербениці" — бочки з бринзою, або лошатка. Часто до спини коника прилаштовують вершника — гуцула чи гуцулку. Зверху фігурки вершники убирають у традиційний кептар, капелюх "крисаню" чи хустку. Усі ці деталі обмотують тонкою сирною ниткою — "попружкою", яку виплітають у формі кіски, тонкого валочка чи ланцюжка. Ці попружки імітують збрую коня і збагачують пластику фігурки. Різні способи прив'язування і виплітання мотуззя виявляють творчий почерк майстрині.

АСОРТИМЕНТ І ХУДОЖНЬО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СИРНОЇ ІГРАШКИ

Традиційними виробами сирної пластики є баранчики, коники, корівки, бички, цапки, зайчики, пєсики і рибки. Із птахів — курочки, півники, лебеді, зозулі, "оріпки, жидівські зозулі" — куріпки, качечки з каченятами. Також виробляють сюжетні скульптурки — групи скульптурок, які об'єднують у тематичні композиції — вертеп, весілля, проводи на полонину, деревце з потятами та інші.

Найулюбленіші скульптурки — це фігурки коників. Вони дуже різноманітні, — зі зброєю, осідлани, з бербеничками, з гуцулом чи гуцулкою, коники з лошатками, з "потятами" — пташками.

Особливе місце серед виробів належить сирним колачкам. Вони бувають круглі й плетені. Колачки — атрибут інтер'єру. Їх нанізують на нитку під образи, на сволок, на вікна. Ними оздоблюють фігурки баранів, оленів, курочок, урізноманітнюючи форму виробів.

Мистецтво сирної пластики гуцулів типологічно певною мірою повторює мистецтво глиняної та дерев'яної іграшки, але вирізняється від них своєю витонченістю і пружною формою, жовтуватим забарвленням, яке створює своєрідний світлотіньовий ефект завдяки матеріалові, з якого виготовлено сирні скульптурки.

Мотуззя "попружки" майстрині виробляють кожна по-своєму. У формі тонкого валочка, ланцюжка,

Продовження на с. 12

Продовження. Поч. на с. 11

кіски, якою майстерно оплітають фігурки. Це прикрашає їх, збагачує силует і надає пластичності.

Як доповнення до пластичного декору застосовують мальовані "цятки", "рисочки", розетки — "косиці", "галузки", "підківки", "кривульки", "хрести". Ці елементи виконують зеленою, червоною й синьою фарбами (харчовими барвниками, до яких додають горілку або спирт) за допомогою застругані тоненької палички. Орнаментом укривають лише окремі частини фігурок — боки, спину, голову, одяг вершника. Техніку виконання складають прості орнаментальні мотиви. Це переважно "зубці", "кривуля", "ружа", "кільце", "підківка", "рисочки", "цятки", "хрести" й солярні знаки.

Мальовані сирні скульптурки виготовляють "на хвалу" (у кошак на Великдень), "на покрасу" під образів, на сволок до хати, на забаву дітям і на виставки.

Орнамент на сирних скульптурках має багато спільного з орнаментикою писанок, вишивання й різьблення по дереву.

Виготовлення сирної пластики пов'язано зі святами. Баранчики зберігають залишки давньої символіки в обрядовості певних свят і звичаїв. Про це згадає і П. В. Шухевич.

Сьогодні виготовляють і продають баранчики перед календарними святами — на Юрія, перед Благовіщенням, Живним четвергом, Великоднем, Провідною неділею, на Петра, Воздвиження, на відпуст, весілля й похорон.

На Юрія під церквою після служби Божої й понині в селах Ко-

Сирна іграшка Ганни Кіщук "Баранчик"

сівського, Верховинського р-нів роздають печені колачі й сирні баранчики, коники. Роздають як дітям, так і дорослим, аби молилися й просили Бога, щоб корови та вічка молочні були. (Записано від Параски Юстимівни Грималюк, 1932 р. н., с. Соколівка, кут Ріпки). У Соколівці виробляють на Юрія "фірмаки" — круглі палянички із сиру, випікані в "хрести", "сонечка", у квітки "юрівки". У Насті Гелетюк є дерев'яний фірмак на сир з різьбленим хрестом. Позичає півсела той різьблений фірмак, аби витиснути красно сир на Благовіщення, Живний четвер, Великдень. (Записано від Марії Онуфріївни Іванюк, 1943 р. н., с. Соколівка, центр).

Живе й досі один із найпоширеніших і найстійкіших великодніх звичаїв на Гуцульщині — "Грїти діда". Він полягав у тому, що в середу або четвер ходили діти від хати до хати й кликали під вікнами: "Грїйте діда! Грїйте діда! Дайте хліба, аби вам овечки, аби вам ягнички, аби вам телічки", на що хтось із хати відповідав: "Грїємо, грїємо, даємо". Дітей обдаровували куцуцями — малими хлібцями, а також цукерками, сирними баранчиками, корівками й кониками. Сирні виробники купують або виробляють самі.

У Брусторах, у Космачі куцуцями і сирними кониками обдаровували й старших жінок, які того дня заходили до хати, вони дякували і примовляли: "Дай Боже, душам померлим Царство Небесне, а вам, гздинько, аби си овечки мирно покотили та й аби си ягнички починили". Понині живе повір'я: що більше до хати на Живний четвер увій-

СИРНА ПЛАСТИКА ГУЦУЛЬЩИНИ

Сирна іграшка Ганни Кіщук "Оріпка"

де дівчаток, то більший буде приплід овечок. (Записано від Марії Павлівни Габорах, 1945 р. н., с. Брустори).

На Великдень до кошика чи пасківника, крім традиційної дори (паски, ковбаски, масла, писанок), для "покраси" кладуть сирні писані й прості баранчики і коники. Мешканці тих сіл, де не виробляють сирних коників, перед Великоднем купують їх у Косові, Кутах, Верховині на базарі. Після освячення дори гуцули щедро обдаровують дітей і бідних писанками, сирними баранчиками, бо вважають: що щедріше обдарують, то щедріше дадуть молока корови та вічки.

Освячені мальовані баранчики й коники викладають на стіл, підвішують під сволок, під образи "для покраси", решту роздають дітям для забави, а діти потім ці вироби з'їдають.

На обливанні понеділок у селах Річка, Снідавка і Космач дівчата обдаровують хлопців писанками, баранчиками й кониками, аби хлопці не дуже обливали дівчат водою (записано від Гафії Миколаївни Матійчук, 1924 р. н., с. Брустори, кут Буковець). Цей звичай зберігся з давніх-давен, існує й понині. Сирні коники як викуп побутують у селах Річка, Снідавка, Брустори, Шепіт, Космач.

Важливе місце у великодній обрядовості має Провідна неділя. У багатьох гуцульських селах на могили родичів того дня зносять великодні страви й обов'язково на розстелені скатертини кладуть миску з нарізаним сиром (будз), а по краях викладають коники, баранчики. Їх дарують одне одному. Пояснюють, що сирні коники приносять у поману за померлі душі та за прости Біг, примовляючи:

— На, Єленко, баранчика за Іванову душу.

— Прости Біг. Прости Біг, аби ще на той рік дїждали давати!

— На, Калино, коника сиринного.

— Прости Біг, най вам Бог прийме за ваше здоров'я.

(Записано від Параски Юрівни Андріюк, с. Соколівка, присілок Глигол).

Майстриня сирної іграшки Ганна Шатрук із с. Снідавка Косівського району Івано-Франківської області. Світлина 1981 року

Напередодні Зелених свят також ушановували покійних родичів. На "дідівну суботу", після освячення в церкві колачів, сиру, молока, несли частину продуктів на могили, де ними обдаровували одне одного за помин померлих. У Снідавці на цвинтарі до колачів подають ще сиринний баранчик чи коник, лише тим, у кого є вівці, і примовляють: "Щоби ваші вівці добре доїлися". Або: "Най Бог прийме перед душі мого тата, мами чи сестри..." (Записано від Параски Павлівни Кіщук, 1923 р. н., с. Річка).

Традиція ліплення сирних колачків на весіллях побутує й сьогодні майже в усіх селах Косівського і Верховинського районів. У день весілля маленькими сирними

Сирна іграшка Ганни Кіщук "Коник з торницею"

колачками прикрашають весільне деревце. У день шлюбів їх прив'язують червоною волірковою ниткою до лівої руки молодих. Протягом цілого весілля ці колачки — атрибут обряду. Пошлюблені молоді обмінюються колачками, що символізує зав'язування дівочтва й парубоцтва. Після весілля колачки вшали під образи. У Снідавці вважають, що сиринні колачки роблять на щастя і добро, на сите, багате й довге життя молодих. Весільні сирні колачки виготовляють гладкі й білі, а також мальовані, які прикрашають орнаментом у "сердечка", "хрестики", "кулка", "цятки", "косиці", "зубці". Кольори традиційні — рожевий, зелений, червоний, подекуди синій. Крім мальованих, виробляють і

Сирна іграшка Марії Матійчук "Коник з гуцулом і бербеницями"

гладкі, написані колачки. Молоді зберігають ці колачки як заповуку довгого й щасливого родинного життя.

ОСЕРЕДКИ І МАЙСТРИ СИРНОЇ ПЛАСТИКИ

Осередками ліплення скульптурок із сиру є села Річка, Снідавка, Брустори, Шешори, Космач. У кожному із цих сіл є близько десяти, а подекуди й більше майстрів, що виробляють баранчики.

Так, у Брусторах мешкала майстриня Юстина Яків'юк (1896—1969 рр.). Юстина Дмитрівна зберегла традицію ліплення із сиру, її скульптурки вражають високою майстерністю виконання. Вони маленькі, надзвичайно виразні, витончені. Кращі учениці майстрині — це її племінниця Марія Матійчук і Марія Кошевка.

У селах Річка та Снідавка відомі майстрині Параска Пітеляк, Докія Хім'як, Ганна Шатрук, Параска Кіщук, Ганна Грипняк, Ганна Пітеляк, Марія Грипняк, Марія Кіщук, Параска Копчук.

Ліплення сирних баранчиків — спільна творчість: вироби мають спільні стильові риси, що свідчить

про місцевий світоглядно-художній колективізм.

Питома риса сирних іграшок — їх пластичний просторовий образ, який майстрині творять майже однаково. Вони ліплять фігурки способом витягування за допомогою обертальних рухів пальців. Формування скульптурки відбувається майже в усіх майстринь завдяки точним, вивіреним натисканням пальців при витягуванні окремих деталей.

У виготовленні скульптур із сиру значну художньо-змістову роль відіграє властиве традиційному народному мистецтву досконале осягнення матеріалу, тонке використання його органічних властивостей, чітке дотримання послідовності стадій і циклів у процесі виготовлення сирних виробів.

Кожна майстриня по-своєму бачить світ, по-своєму творить: хто з гумором, хто з коломиїкою на вустах. І тому сирні баранчики виходять різні.

Вироби Марії Матійчук витончені, динамічні. Фігурки різні розміром, але особливо гарні її коники середнього розміру. Майстриня має власну манеру оздоблення коників сирним мотуззям. Пані Марія спочатку обмотує сирною ниткою вуха або ріжки тварин, кінці нитки зсуває у джгутики, кілька разів обкручує голову й ший тварини, викладає нитку уздовж спини, накладає на хвіст. Потім цією ж ниткою закріплює сидло. Сирна нитка — "валочок" — тоненька, тож гарно лягає на малі зграбні фігурки, надає їм легкості. Скульптурки Марії Матійчук побували на виставках в Україні і за кордоном.

Сирні коники Ганни Кіщук із села Снідавка вражають ліричністю, грацією, стрункістю. Коли виробляє курочку, пані Ганна приспівує коломиїку:

*Ой курочко-рібушечко,
Позич-ко ми ніжок,
А я піду відознати,
Ци не паде сніжок?*

*Ой курочко-рібушечко,
Позич мені крилець.*

*Тай най піду відознати
Де мій чорнобривець?*

Виробляючи качечку з каченятами, приспівує іншу коломиїку:

*На тім боці, при потоці
Два качури в'ються,
Надо мною молодіу
Два легні б'ються...*

Качечка кругленька, а на ній малі каченята прикріплені до крилець ниткою з кутасами. Зроблено скульптурку просто, але з великою любов'ю, тож вона подобається дітям. Майстриня це знає і намагається виробляти казкові скульптурки, саме діти найчастіше бувають першими цінителями виробів майстрині.

Сирна іграшка Ганни Кіщук "Баранчик"

Ориганальністю й дотепністю задуму вирізняються коники з лощатками, зроблені Ганною Шатрук із Річки. Виробляє їх майстриня з бербеницями або лощатками, прив'язаними сирним мотуззям до боків коника, що надає скульптуркам веселого, жвавого вигляду.

Простіші коники виробляє Докія Хім'як із Річки. Вони маленькі, оздоблені лиш мотуззям — "збруєю". Односельці й люди із сусідніх сіл перед весіллям замовляють у майстрині триста-п'ятсот коників.

Майстриня сирної іграшки Марія Матійчук із с. Брустори Косівського району Івано-Франківської області. Світлина 2001 року

На весільний стіл ставлять тарілки з нарізаним сиром посередині, а з країв кладуть сирні коники. Така тарілка є окрасою столу. Дехто замість коників замовляє баранчики — "то виробляє си, аби молоді були багаті, аби добре котилися їм ягнички. Гуцул має бути багатий сінами та маржинов", — розповідає майстриня. Аби молоді добре гздували, добре жили, виробляє пані Докія на весілля колачки "на щісте", баранчики "на багатство".

Щодо традиційних сирних виробів, то особливо гарно виробляють Параска Копчук і Ганна Грипняк із Снідавки баранчики, коники, цапки й волики, їх скульптурки оздоблено традиційними колачками на шиях. Барани Параски Копчук — із хвацько закученими рогами, а волики — з рогами, які викладено статично назад, що надає їм гздівської впевненості, упертості і своєрідної грації. Майстрині розписують скульптурки, — коли подають свої вироби на виставки й на гуцульський фестиваль. Розпис традиційний — "хрестики", "косички", "підківки", "крапки", "рисочки", які майстрині вдало розміщують на спині й на боках скульптурок. Тоді баранчики, коники й олені святкові, виразні, і відчувається, що майстриня віртуозно володіє традиційною формою, мають тонке образне бачення і за допомогою декоративного розпису підкреслюють пластику виробів.

Крім традиційних виробів, майстрині виліплюють фігурки фантастичних звірів. Так, Параска Пітеляк виготовляє лісових звірів онуці на забавки. Для виставок майстрині виготовляють цілі композиції — "Вертеп", "Гуцульське весілля", "Полонинський хід".

Виготовлення пластики із сиру як натеper стало родинним ремеслом. Уміння, технологію й техніку ліплення дочка наслідує від матері або онука від бабці.

У селі Брустори мешкає майстриня Ганна Соколюк. Сирні фігурки, які вона виробляє, вражають багатством типів, особливо полюбляє майстриня виробляти величеські фігурки. Її коники вражають масивністю й виразністю. Сирне мотуззям, яке виготовляє майстриня, — міцне, товсте, і, оповиваючи фігурку, надає їй важкості, але разом створює образ гздівського міцного гуцульського коника.

У Брусторській середній школі майстриня веде гурток із ліплення сирних фігурок. Її внучка Наталка Сорока — найталановитіша учениця, чий сирні коники відзначено на Всеукраїнському конкурсі дитячої творчості в Коломиї.

• **Романа КОБАЛЬЧИНСЬКА**

Вмираючі села, вони як розбиті дороги, мають своє обличчя — під'їжджаємо й бачимо похилу, часто напіврозібрану чиймись бездушними руками хату, яка холодними зіницями вікон дивиться з осудом тобі у саме серце, немовби ти винен у її недолі. Заходимо вглиб бічних вулиць, що розходяться струмками від центральної, і бачимо, як покинуті хати туляться одна до одної, немов опеньки в теплу дощову осінню погоду. Зустрічаємо стареньку жінку, куфайчина на зігнутій постаті застебнута на всі гудзики. Чи вітер перемирін прорветься крізь засмальцьоване сукно до її серця?

Живучи на пенсію, найчастіше під 100 гривень, вона там, у минулому, коли був колгосп, був хліб за 18 копійок, і вона, молода, нарівні з чоловіками, кидала у вантажівку лантухи зерна і була, вважає, щаслива: щось непомітно принесе під пахвою ввечері з роботи, за працю отримає якусь копійчину, вивезе на базар щось із городу, здасть молоко — та й живе собі тихо. Ображена на час і державу людина забуває істину пращурів: як зерно сіється для майбутнього хліба на столі, так і сучасне сьогодні з помилками минулого, бо хліб і доля зароджуються з сучасного, щоб уродило в майбутньому.

Десь за хатами чується весела хмільна чоловіча говірка, приперчена крутими словами (найкраще, що взяла в північному сусіда), немов торішньою половиною з комори. Між ними чується і молодий задиристий жіночий голос. Народ немов перед прірвою, молоді жінки почали пити нарівні з чоловіками.

Село, загнане в безвихідь сучасними керівниками, порядками й податками, кинуте у хмільний чад (цукрових буряків на полі й на присадибних ділянках ще вистає), живе одним днем, не думаючи про завтра. Там, де колись дзвеніла пісня, — тиша, запустіння: молодь кинулася у міста, платять по 50—100 доларів за однокімнатку, але все-таки щось має, щоб більш-менш нормально прожити.

Село, яке колись давало духовну міць нації, занепадає душею, ще з попередніх совєцьких часів боїться спитати в кого потрібно: як же так, я працюю на фермі, з ранку до ночі в полі, а отримую ніс Солохи, — підкинуть до якогось свята і радій. Якби не присадибна ділянка й молоко, яке здають на молокозаводи, — живи, як хочеш. Колгоспи перетворилися на товариства, але суть від цього не змінилася. Правда, товариства організовані хитро. Голова колгоспу й десяток найближчих йому людей стали членами товариства, узявши в прийми ще й якогось районного

ТИША ЗАМІСТЬ ПІСНІ

Село, яке колись давало духовну міць нації, занепадає душею...

керівника, а колишні колгоспники здають свої розпайовані землі їм в оренду, наймаються на роботу, щоб отримати мізерію, хоч на папері заробітна платня пишеться від мінімальної і вище. Добре, якщо керівництво так званого ТОВ порядне і на паї дасть селянам більш-менш нормальне збіжжя, але ж чи в усіх це так?

*Ідеш по землі, що байстряма
припадає
До твоїх ніг — і твоя й не твоя,
Вечір холодить вечірню заграву,
Ріллю і стежку, і душу здаля.
Простяга до тебе промені-руки,
І розум, що землю колись
обіймав,*

*Сяв радістю, горів у муках,
Тепер холодним, як вечір, став.
Не моя ти земля, не моя ти
мати,
Новим хазяям, — це дід рік, —
не гоже,*

*Село зранку п'яне,
кому сказати,
Немов потрапило в немилість
Божу.*

*Украдене щастя, обкрадені долі,
Безпам'ят' манкуртом обклади
душі,
Проживеш, як вкрадеш на своїм
полі,*

*Як неправда ця душить,
Так серце душить...*

Неправда життя. Вона в тих високих словах із високих трибун,

Фото Г. Оберської

коли прокрадене все, а говорять, наскільки в нас зростає добробут села й землі. Але ж село постійно старіє — переважають люди пенсійного віку, і що б там не говорити, але старість дивиться в землю, а не на землю.

Нещодавно підвозив на автомобілі, мабуть, батька й сина (дуже схожі між собою). Старшому під 80, молодшому — за 50 років. У куртках, розтоптаних черевиках, вони, незважаючи на різницю у віці, мало чим відрізняються один від одного. Руки, порізані працею, із в'їденою землею, яку відмити неможливо. Розговорилися:

— Як справи? — питаю. Був перший місяць осені. Якраз роздавали паї тим, хто здав землю в оренду.

— Та нічого — відповів старший, молодший мовчав.

— На паї щось дали? — цікавився.

— А, — махнув рукою дідусь, — полова.

— Як полова? — не зрозумів я.

— Два центнери вівса, два — ячменю непровіяного і центнер пшениці, — старенький зітхнув. — Не пай, а лихо.

— То, може, мало землі?

— Начебто й ні — на двох зі старою 11 гектарів.

— То що ж ви не спитаєте в голови, чому так мало?

— А що питати?

— Як що, земля ж ваша, потрібно добиватися, це ж так усім, напевне, селянам дали.

— Все село мовчить, і ми мовчимо. Прийдиволю добивався, — і що з того вийшло? Сидить і дихає в кулак. У голови все схоплено, — втрутився молодший. — Виступатимеш, то ні трактора виорати город не дадуть, ні конячини щось привезти.

— Це ж все ваше, — не здавався я, — як можна сидіти й мовчати за своє кровне, зароблене такою важкою працею? А яке ваше прізвище?

— Хорунженки, а що?! — підозріло глянув на мене молодший.

— А те, що погані хорунженки, якщо не знаєте, кого вибирати і як відстоювати власне, хоч, видно, і козацького роду.

В'їхали у село. Похмурі тваринницькі ферми мовчазно дивилися вибитими вікнами і дверима на розбиту бруківку, а я думав — як же

так? Є суд, є районне керівництво, врешті-решт, є районний прокурор, який колись повинен побачити розбазарені й розібрані комбайни, сівалки і трактори, і цих людей, таких малих у своєму сум'ятті. І кого ми повинні обирати зверху до низу, щоб слово було ділом.

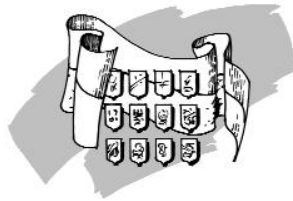
*По цих золочених полях,
Де соняхи цвітуть одніні,
Долала свій нелегкий шлях
Віками вся моя родина.
Дорога встелена в хрестах,
Народжувались, помиралі,
Просили долі у Христа,
Але не мали, все ж не мали.
О шлях, мій шлях, у буревій
Зірвать в душі не міг кайдани,
У масві людських завій
Виводив інших на майдани
І як Софійська цвіла
Свічками дужо й непорочно,
Шукали затишку й тепла
Ви десь в кутку, —
Не на всеношню
Лили до Бога, щоб просить
Вам дати гідність і відвагу.
Дороги Ваші лише мить
Від Києва, Карпат, рейхстагу?
Маленька грудочка землі,
А серце бурями рокоче
А ми на ній, такі малі,
Ніяк не вийдемо із ночі
Своїх надій, своїх думок,
Мовчать ген зоряні причали,
Бо важко так зробити крок,
Такий, щоб внуки шанували.*

Микола СКРИПЕЦЬ

Фото Г. Оберської

Як зерно сіється для майбутнього хліба на столі, так і сучасне сьогодні з помилками минулого, бо хліб і доля зароджуються з сучасного, щоб вродилося в майбутньому.

ЗАКОРИНЕННЯ

**МЕДОБОРИ:
VIP-ЗОНА ІСТОРІЇ,
або ДЕ ВІДПОЧИВАВ
ЦЕНТУРІОН...**

“Сат аут нон?” — звернувся до своїх легіонерів центуріон Тонолій. Після переправи через Тірас (Дністер) римське військо вже кілька днів поспіль рухалося на північ, долаючи складний, порізаний ярами рельєф і опір місцевих племен. Аж от легіон вийшов на круті пагорби невідомої річки. Побачивши привітні буйнотраві долини із цілющими джерелами, утомлені вояки одноставно загукали: “Сат! Сат!” — тобто: “Стаємо”, “Зупиняємося”.

Це одна з легенд про походження назви містечка. На околицях Сатанова, справді, часто-густо трапляються “поклади” давньоримських монет, окремих предметів побуту, але то, радше, — сліди жвавих торговельних операцій. Інша легенда дещо похмуріша, адже пов'язує історію топоніма з іменем ворога роду людського. Очевидно, ця версія постала за часів утвердження християнства у краї, — тут виникали монастирі, а на околицях продовжував існувати (і проіснував до XII ст.) потужний язичницький осередок у районі гір Богит і Звенигора (детальніше про це далі). Та не такий страшний чорт, як його малюють. Сучасні дослідники (наприклад, С. Д. Бабишин) уважають назву містечка над Збручем похідною від молдовського “сат” — велике поселення. Відомо, що предки сучасних молдован у IX ст. під впливом активізації процесів етногенезу мігрували в глибокі слов'янських територій. До речі, одна із частин міста в давнину мала назву Волощина (волохами в середньовічній Україні називали вихідців із теренів теперішньої Молдови й Румунії).

Треба сказати, топографія Сатанова та його околиць зберегла чимало різних етнонімів як свідчення великого руху народів цим краєм і його важливої стратегічної ролі. Міська територія, що межує з річкою, мала назву Хорватщина — пам'ять про племена білих хорватів, які, полишаючи схили Карпат, розселилися свого часу вздовж Дністра та його приток.

Поблизу Сатанова на місці теперішнього кладовища було колись поселення Татарка. Жили тут нащадки асимільованих і християнізованих татар, які у XII столітті заснували тут улус.

Чим же приваблював відомих і невідомих мандрівників історії цей куточок подільської землі? Сатанів розташований на лівому березі Збруча в середній його течії. Тепер це селище в Городоцькому районі Хмельницької області, відоме передусім як курорт. Першу літописну згадку про Сатанів датовано 1385 роком. Інтерес становить не так саме містечко — Поділля в середні віки мало досить розвинуту міську інфраструктуру — Сатанів радше варто розглядати як певний мікрорегіон. Тут у межах селища й навколо нього зосереджено багато значних історичних пам'яток, що належать різним епохам, народам і культурам. Кургани, вали, фортечні мури, палаци, породжені різними обставинами історії, існують на цьому терені без видимого зв'язку між собою. Проте їх об'єднує логіка ландшафту.

Сатанівський мікрорегіон розташований у смузі Медоборів, або Товтр. Це кряж вапнякових гір, який починається від села Підкамін на Львівщині й через Тернопільську область тягнеться на схід, заходячи в районі Сатанова на територію Хмельниччини. Далі кряж

У це селище міського типу на Хмельниччині гості приїздять передусім “на води” — тутешні мінеральні джерела за лікувальними властивостями нічим не поступаються знаменитій “Нафтусі”. Проте стіни санаторіїв, створюючи курортникам ілюзію комфорту, приховують від них чимало цікавого...

САТАНІВ: НЕПРОВІНЦІЙНІ ПРИНАДИ ПРОВІНЦІЙНОГО КУРОРТУ

повертає на південь і за течією ріки Смотрич сягає Дністра. Товтри в загальному контурі повторюють “підкову” Карпат. Тому якийсь час їх уважали відрогами цієї гірської системи. Але пізніше з'ясувалося, що це залишки бар'єрного коралового рифу, так званого Сарматського моря, яке вкривало територію сучасного Поділля близько 25-ти мільйонів років тому.

Високі й густі, соковиті навіть у посуху трави, на тлі яких дивовижно яскравими видаються квіти, потужні джерела з мінеральною водою... Широка річкова долина, якою ви неспішно простуєте, убираючи терпкі цілющі пахощі, плавно розсуває куліси гір, — далекими уступами вони синіють у вологому повітрі. Природа немов засвідчує свою гостинність, привітність. Недарма ж цей край називають Медоборами. Але ось за наступним

поворотом ріки підходимо до прямої скелі, з якої на вас дивляться нашарування доісторичних епох. Шорстку вапнякову поверхню вкривають дрібні тріщинки. Схоже на нерозшифровані письмена. Раптом розумієте, що природа в ненав'язливий спосіб сигналізує: її мудрий спокій і краса — це неосяжний досвід буття. Обпечені Часом брили — не просто осад давніх морів і льодовиків. Цей сірий вапняк — то священний піп цілого потоку життя — від променів світла й мікроскопічного планктону до величезних викопних рептилій, які осіли в мільйонах тонн каменю.

У цьому камінні перші поселенці долини Збруча вирубували печери, цей камінь ужито на стіни фортець і храмів, на придорожні хрести (“фігури”) і паркани. Здавна люди відчували себе геологічною си-

люю, і поруч із нерукотворними горами Товтр на терені Позбруччя і Подністров'я виростало пасмо рукотворних пагорбів.

Троянові вали. Вони немовби відсилають нас у легендарні троянові віки, про які оповідає “Слово о полку Ігоревім”. Та епоха позначена в історії великим переселенням народів. Слов'янам, у яких тоді відбувалася міжплемінна консолідація і моделювався власний культурний простір, саме час було подбати про демаркацію і захист своїх кордонів. Але не можна заперечувати й те, що ці доволі потужні земляні споруди було зведено ще римлянами як бар'єр проти слов'ян на підступах до опанованих імперією обширів. Це могло статися на поч. II ст. по Р. Х., коли залізни когорти зламали опір дакійських племен. У Римі тоді правив імператор Марк Троян (98—117 рр.).

Припускають, що саме його іменем названо вали. А проте одна версія не заперечує другої, і слов'яни в період переходу від пасіонарного розширення власної ойкумени до її закріплення за собою цілком могли скористатися інженерним витвором хитромудрих латинян. Воістину, то були часи титанів і героїв. Створене наступними поколіннями не можна порівняти з масштабністю й геніальністю простотою стародавніх споруд.

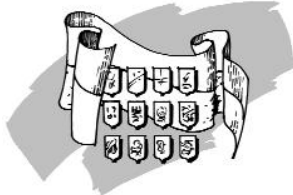
ЦУКРОМ ПО ПАМ'ЯТІ

За середньовіччя на лівому стрімкому березі Збруча виникла похмура й дещо неоконкретна споруда Сатанівського замку. Стіни сірого каменю зі сталевим полиском, заввишки 11 метрів і завдовжки від 105 до 65 метрів, з'єднувалися під гострим кутом, утворюючи п'ятикутник неправильної форми. На розі стін — башти ромбічної конфігурації. Спрощені контури будівель із плавними завершеннями, відсутність декоративних елементів, стіни, зведені під невеликим нахилом щодо ґрунту, масивний необроблений камінь, — надають фортеці форми панцерника, що його не знати як затуляли на тисний п'ятачок кручі над гнучкою лінією ріки. До наших днів дійшла лише частина споруди, витягнута вздовж схилу гори над долиною Збруча. Решту території колись грізної фортеці (її площа близько 1,5 га) упродовж другої половини XX століття “з'їв” цукровий завод.

Замок-фортецю спорудили (можливо, і відбудували, як незгідка траплялося на Поділлі) у середині XV століття литовські шляхтичі Одровонжі коштом місцевого населення, але силами польських будівничих. Край був межовим, часи неспокойні, тому цінувалися вперта сила й максимальна практичність. У такому стилі зведено й інші будівлі міста. Вони відповідали характерові його мешканців, біль-

шість із яких були ремісники. Наприкінці XVI століття шевці, ковалі, гончарі, кушніри, ткачі, ювеліри мали свої цехові об'єднання. Отже, вони були повноправними суб'єктами міського життя. Сатанів із 1444 року мав маґдебурзьке право. До речі, на той час головне місто краю — Кам'янець-Подільський налічував не більше шести цехів. Приблизно з кінця XVI століття в Сатанові діє церковне братство на взір Львівського ставропігійського. Згодом відкривається братська школа. У місті мешкало також чимало купців. Через Сатанів пролягав Коломийський торговельний шлях, що з'єднував Київ із Галичиною й вів далі — у Московію. Не менш важливою транспортною артерією був Збруч. Ще за слов'янської давнини водним шляхом велася жвава торгівля з морськими портами в гирлі Дністра.

САТАНІВСЬКІ КУЛЬТУРТЕГЕРИ

Ті, кому не підходило прагматичне міське життя, могли шукати притулку у стінах Свято-Троїцького монастиря. Найзавзятіші, щоправда, не знаходили спокою й за товстими монастирськими мурами. Тоді на їхню долю випадали вчені мандрі. До такої категорії осіб, певне, належав і Арсеній Сатанівський-Корецький. Здобувши початкову освіту в Сатанівській братській школі, Арсеній вступає в Києво-Могилянський колеґіум. Згодом його, уже відомого на той час літератора, запрошують на службу до Москви російський самодержець Олексій Михайлович. Арсеній Сатанівський вирушає не сам, а на чолі цілої освітньої делегації, яка налічувала близько тридцяти осіб. У російській столиці українські інтелектуали (серед яких було чимало уродженців Сатанова) на чолі з Арсенієм працюють над перекладами та впорядкуванням латинсько-грецького і греко-латинського словників. Через деякий час Арсеній Сатанівський упадає в немилість до влади, тож невдовзі він узагалі полишає Росію. Закінчив своє життя старець Арсеній у Свято-Троїцькому монастирі над Збручем.

Скромний, але зі смаком скомпонований на вершечку гори ансамбль Сатанівського монастиря (споруджений у XVI ст.), розташований на південь від самого міста. Простір, укупі з елегантністю пропорцій монастирських споруд (при витриманій суворій лаконічності та доцільності форм), вирізняв їх на тлі міської забудови. Зауважимо, що за Середньовіччя храми та обителі імені Святої Трійці, як правило, розташовувалися поблизу великих культурних центрів.

Місцем зосередження великого міжплеменного культу в давньоруську епоху була територія між горами Звенигора і Богит, що трохи нижче за течією Збруча, на правому його березі. Саме тут було знайдено чотиригранну кам'яну стелу, оздоблену рельєфами і широко знану нині як "Збруцький ідол". Муляжі цієї знаменитої стели фігурують в експозиції відразу кількох музеїв України (у т. ч. Національного музею історії), а оригінал зберігається у Кракові. Сюди його передав 1851 року краєзнавець М. Потоцький.

Одного посушливого літа вояки, які охороняли кордон між Австро-Угорщиною і Польщею, помітили на воді... кам'яний капелюх, який чомусь не тонує. Капелюх виявився вершечком триметрового кам'яного стовпа. Стовп угруз у річковий намул, і знадобилося три пари волів, щоб витягнути його зі Збруча. У воді стовп опинився під

час активного наступу на "поганство". Привертає увагу те, з якою дбайливістю стовп сюди доправили (скульптура майже не має подряпин) і опустили у воду перпендикулярно, немов сподіваючися невдовзі видобути на світ Божий. Завдяки такому ставленню до скульптури і матеріалу, з якого її виготовлено (зазвичай ідолів тесали з дерева), маємо автентичний уламок язичницької культури часів Київської Русі: згаданий капелюх покриває чотириліку голову давнього божества, яке дослідники ототожнюють зі Світовидом.

Біля сусідньої з горою Богит кручею — Звенигорою експедиція Б. Тимощука й І. Русанової теж знайшла чимало цікавого. Тут відкрито рештки жител служителів культу і сліди трьох капиць із жертовними ямами навколо них. У ямах виявлено рештки найрізноманітніших офірувань: срібні каблучки, скляні браслети, наконечники стріл, ключі, замки, ножиці, сокири. Дослідники натрапили навіть на срібну іконку Богородиці і єпископський хрест. Обидва предмети датуються XII століттям. Дари давнім богам розклалися на кам'яних п'єдесталах, на яких потім спалахували вогнища. Поселення волхвів відділено від вершини гори ровом і валом. Розташування цієї, явно ритуальної конструкції таке, немов люди біля підножжя гори прагнули забезпечити себе від чогось, що походило з вершини.

Поруч зі Звенигорою, на березі Збруча, розташоване село Кринцилів. Фольклорна традиція донесла до наших днів легенду про те, що на кручах біля теперішнього села в давнину було велике місто, яке пішло під землю. Сюжет достатньо поширений не лише на Поділлі, але й на всьому Євразійському обширі. І, як правило, такі сюжети пов'язано з топонімом Замческу. Урочище Замческу є й на схилах Звенигори.

Товтри навіюють особливі — певною мірою міфотворчі — настрої. Наприклад, конус Звенигори, яка стрімко здіймається над місцевістю, нагадує обриси величезного дзвона, оброслого, наче мохом, густим лісом. Увінчує гору скельний виступ, який під дією природних стихій перетворився на колосальний горельєф із майже скульптурними профілями, ликами, долонями.

Місця, де Нерукотворне переходить у витвір рук людських, набувають особливого сенсу. На початку 1990-х у Кринцилові ще можна було зустрітися зі старожилками, які пам'ятали загадкового ченця-самітника Матеуша, який обрав за оселю скельний вершечок Звенигори. До наших днів збереглися каплиця і келія, видовбані ним у вапняковій породі. Свій храм Матеуш власноруч оздобив барельєфами і скульптурами.

Матеуш не лише рятував на Звенигорі свою душу, — травмами й водою він лікував хвороби очей. Приїздили до нього навіть із Кракова. Він мав помічників серед місцевого населення, з якими вів бесіди на духовні теми. Святиня зосередила навколо себе традицію урочистих церковних відправ на Зелені свята — Трійцю (вплив Сатанівського монастиря). Традицію хресного ходу до каплиці Матеуша на Зелені свята відновлено на початку 1990-х. Протягом кількох підрадянських десятиліть місцевий люд таємно ходив у Замческу.

• **Микола СКИБА**

На фото Ганни ОБОРСЬКОЇ: залишки міської брами.

ТЕРИТОРІЯ ЗУСТРІЧІ

Цього року шанувальники етнічної музики з цілого світу знову невтомно шурували до берегів річки Пістиньки, на яких розкинулося мальовниче гуцульське село Шешори. Саме жартівлива відповідь "Ще шуруй", якою місцеві мешканці пояснювали зайшлим мандрівникам, що дорога до села ще далека, за переказами старих гуцулів, і лягла в основу офіційної назви населеного пункту, що вже третій рік поспіль є осередком неймовірно захопливого і незабутнього красивого дійства — фестивалю музики різних країн, стилів і жанрів, об'єднаного етнічним корінням.

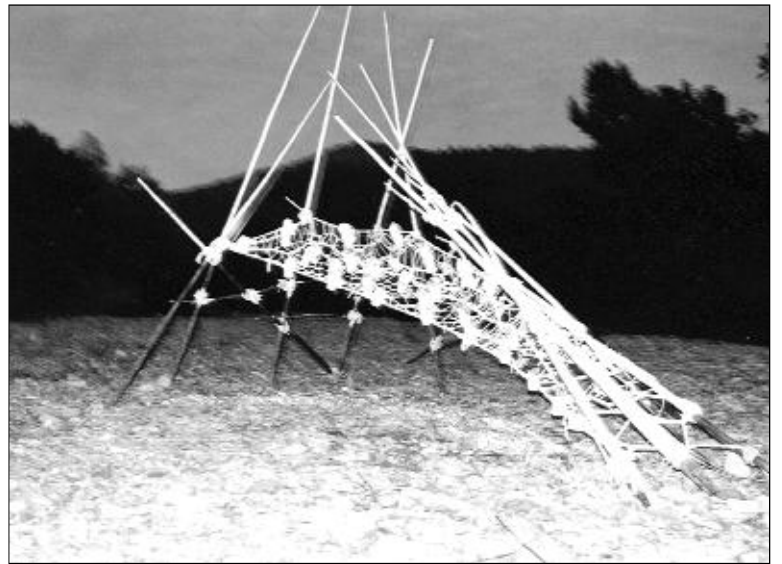
Той, хто побував у Карпатах, прагне повернутися туди знову. Ось так і з Шешорами: кожен учасник чи гість фестивалю, який хоч краечком ока мав нагоду спостерігати за його проведенням, мріє приїхати сюди наступного року. Тому кількість учасників фестивалю постійно зростає.

Цього року гостей, які приїхали до Шешорів із різних областей України та європейських країн, організатори нарахували близько п'яти тисяч, що майже удвічі більше, ніж минулого року. Та попри величезне скупчення народу — свято видалося на славу.

Від цьогорічного фестивалю всі очікували чогось особливого, незвичного. Перший фестиваль проходив у рамках загальноєвропейського молодіжного табору "Еко-топія". Другий — уже самостійно, до музичної й екологічної складових долучилася образотворча — лендарт. А цього року люди, особливо це можна було помітити, дивлячись на іноземців, їхали до оновленої, незнані ними досі України, щоб подихати революційним духом відродження не лише принципів демократії, а й основ культурної та етнічної самобутності.

Шешори, як завжди, зустріли нас чарівливим шумом гірських водоспадів, по-карпатськи прибраними різнотрав'ям галявинами і величними смерековими лісами. Більшість учасників, які прибули на Івано-Франківщину з різних кутків України, замешкали по всьому селу. Частина "осіла" у спеціально облаштованому наметовому містечку, інша — у наметах на подвір'ях гуцулів, а дехто винаймав цілі будиночки.

Надвечір на поле, де мали виступати гурти, почали збиратися глядачі, серед яких багато місцевих

«ШЕШОРИ—2005»: ФЕСТИВАЛЬ, ЯКИЙ ПОВЕРТАЄ КАРПАТАМ ІМІДЖ ЦЕНТРУ ЄВРОПИ

мешканців, — вони із задоволенням брали участь у святі, що тривало три дні й три ночі.

Фестивальні події можна тематично розділити на три групи: нову сцену, джазову сцену і фолькову сцену. Нову сцену, яка відкривала фестиваль, репрезентували українські гурти, що вперше грали на "Шешорах", хоча, якщо бути до кінця відвертим, серед нових було чимало добре відомих українській публіці виконавців.

Джазову сцену репрезентували етюджазові колективи з Молдови, Болгарії й України, а фолькову — народні колективи зі Східної, Центральної та Західної України, Гірського Алтаю тощо, які грали автентичну музику.

Серед вітчизняних гуртів найбільше запам'яталися глядачам виступи "Древа", "Гайдамаків" та "Перкалаби", яка презентувала програму "Свято грибів та форелей".

Глибоко вразила присутніх містерія, що її створили актори Центру сучасного мистецтва "Дах" і музики з "Дахабрахи". На тлі неймовірної краси Карпат глядачі спостерігали історію шекспірівського Макбета, викладену на український лад.

Гармонійне суцвіття традицій Ірландії й України продемонстрував тандем "Йо-Гурту" та Грега Долана.

Не менш цікавими виявилися "російська народна самба" від команди "Йокі" та польський "Оркестр святого Миколая", який, до речі, починав свій творчий шлях із виконання пісень лемків. Захоплено зустрічали чеських музикантів із "Чанкісоу", що співали "мовою Сонця".

Дуже часто межа між виконавцями й аудиторією фестивалю була настільки умовною, що, здавалося, всі, хто в ті липневі дні був у Шешо-

рах, стали учасниками загального творчого процесу. Особливо це позначилося на лендартівській частині свята. Художники створювали мистецькі об'єкти, співпрацюючи з природою, — її лінії, форми, фактури, стани відбилися в елементах творів. Усі охочі мали змогу взяти участь у майстернях танців різних народів світу, виготовленні традиційних музичних інструментів та іграшок, вивченні карпатських трав тощо.

У дні фестивалю діяли кілька мистецьких осередків. Плетінням із соломи завідував член Спілки народних майстрів України Михайло Коваль, майстернею гуцульських музичних інструментів опікувався експерт із Коломийського педагогічного коледжу Михайло Тимофій, а виготовленням вузлових лляльок-мотанок та традиційним живописом на склі відала голова майстерні Національної спілки художників України Людмила Тесленко-Пономаренко.

Справді, під час фестивалю околиці Шешорів перетворилися на своєрідну відкриту галерею творів лендарту. Елементами творів художників ставали дерева, копичі сіна, гілки дерев, каміння і річка тощо. І хоча жили ці витвори мистецтва часом недовго, митці вкладали в них усю душу.

Залишати український фольклорний Вудсток було сумно. І не лише через розлуку з нев'яучою красою Карпат, а й через високоінтелектуальний, не побоююся цього слова, дух свята, яким Шешори виразно відрізняються від інших сучасних фестивалів, де багато алкоголю, іноді вульгарності й навіть агресії.

Однак промайнули три фестивальні дні, і слід було повертатися до реальності. Багато гостей свята залишилися, щоб допомогти опорядити табір і цим самим прислухатися шляхетній справі очищення Карпат. Крім того, усі без винятку гості фестивалю охоче пристали на пропозицію організаторів, встановлену під час реєстрації, — внести символічну суму грошей, частина з яких надійде до бюджету села, а решту буде вжито на проведення наступних фестивалів. Адже кожен із нас у душі сподівається, що вже найближчим часом Шешори стануть стратегічною точкою на музичній карті Європи.

• **Іван ЮСИП'ЮК,**
Івано-Франківська обл.

ЗАПИСКИ РЕЗИДЕНТКИ

Із кушів, що понад берегом, тільки й чути було: кис-кис-кис, гулю-лю, цу-цу-цу, пуць-пуць, ціпа-ціпа... Це осоловілі від недільного відпруження дачники зачаровано приманували до себе лебедя. Казали, що він тут уже кілька днів плаває — спокушає красою. Йому кидали "найдорожче": хліб, сухарі й засохлі ще з Великодня пасочки. Найдорожче — бо жодного магазину в цій дачній окрузі чомусь не було, а закусувати ж чимось "нада". Але Краса — страшна сила! Люди приходили подивитися на лебедя, відклавши нескінчену дачну роботу, сімейні чвари на свіжому повітрі, обрізання сухогілля в саду й замшування бетону, сауни й книжку, "дулі-дулі" й не тільки... приходили поодиночі й сім'ями, тверезі й не дуже, старі чи зелені, багаті й ще заможніші, волоцюги й академіки, круті й дачні приживали, але всі з хлібчиком... приїжджали машинами, лисапетами й роверами (ні, "роверів" під Києвом не водитися), приходили пішки й припливали з-за плавнів, медитували мовчки чи збилися у випадковій групці й гомоніли... Усіх об'єднала Краса.

— Цікаво, а де цього лебедя пара?

— Кажуть, вони без пари не живуть.

— Чи, може, це — вона, лебідка? Якби вони були удвох, то можна було б якось відрізати, розмірами чи поведінкою, а так...

— Та яка тобі різниця, воно ж красиве!

— Диви, яке граційне, — думала Софа, присівши над водою навпочіпки... Шия лебедина, тьху, чия ж, як не лебедина, але є в ній щось змієне, хиже. Хтось їй розповідав, як в Англії парковий лебідь здурів і покусав відвідувачів... Такий може, ух, як крилами б'є... сила... диви,

Озеро

диви, він сухарик дзьобає, а хвостиком вихляє від задоволення, як пес... кумедія... і хвіст у нього який... такий... увесь білий, із пасмом чорного пуху... де це він зробив собі, як воно називається — мелірування... Чомусь їй хотілося, щоб це був лебідь... Софі здавалося, що милуватися хлопом для неї було б якось природніше. Перед тим вона розчищала садок від кропиви й вирішила зробити тайм-аут, трохи пройтися над озером. А тут таке диво! Вона спершу аж перелякалася. Тільки від кропиви і... лебідь. Ця казка з дитинства була найулюбленішою. Дикі лебеді. Чи ти наймолодший, братику? Не встигла я тобі сорочку кропив'яну сплести... і сухарика не принесла... та ти, я бачу, уже й не хочеш, переодували тебе... Розбухлий у воді хліб вже терзали риби... сонце сідало, люди потроху розходилися,

лебідь вигріб на саму середину озера й застиг у своїй "нелюдській" зверхності. Який! Знає собі ціну. А які рухи! Балет! Просто лебедине озеро...

Софа продовжувала сидіти. Вона вже не дивилася на лебедя, мимоволі заплющила очі, її зачарував запах — цей озерний дух, що піднімався від води і бентежив чимось до нестями знайомим. Із глибин, із-під ряски, від глянцевого блиску води виринало якесь світіння, лоскотало пам'ять, вабило, колисало... Ще кілька вдихів — і закрумаю солодко, мов жаба, чи сповзу розмороною вужихою прямо в латаття, — зашелестіло в її голові. Вона відчула, що втрачає рівновагу і таки зараз шубовсне у воду. Хапнула рукою повітря, розплющила очі і ледве встигла так вивернути ногу, щоб упати на сідниці якраз перед самим краєм води. Ух! І не в лілі плюхнулася б, а в порожні пластикові пляшки і в лебедині недоїдки. Що ж то було? Якесь галюцинація.

Отак, мабуть, русалки і зваблюють хрещений люд! Спіймала себе на думці, що поки вона дивилася на воду, відступила та словесна лихоманка в її голові, що просто замучила за останній тиждень. І чи тиждень? Місяць? Рік? Вона постійно вела невтомний внутрішній діалог із собою, із кимось іще, із черговим арбітром, ангелом, демоном... розбиралася, з'ясувала, сварилася, скаржилася, погрожувала, молилася, просила, повчала, просто тихо розмовляла... Гей, ви, риби, лебеді, куріпки... дачники і гопники... з дами чулися децибелами думца-думца-думца... із частотою, яка спричиняє інфаркт... але після лебедя все набуло якогось іншого виміру... думца-думца ніби долітало до неї з відстані дитинства...

Хата її бабці стояла на хуторі. Хутором ця частина села називалася символічно — була відмежована від решти озером. До того ж частина вулиці уривалася, і останні три хати стояли просто в полі. Одна з них і була бабиною. Повертатися поночі на хутор завжди було лячно. І коли так траплялося, що Софі доводилося самій іти вночі через дамбу, вона переважно бігла чи намагалася не дивитися на воду. Бозна-чому. Але пройти дамбу було півділа. Бо за мостом стояла хата аптекарки, відьми по-сучасному. Подвір'я було уквітчане, але чомусь здавалося, що то — бур'ян. А паркан ледве не сповзав у воду, як сходи до підводного царства жаб і п'явок. Далі можна було трохи перевести дух, — звичайна вулиця. Але вже перед самою хатою відкривалося поле, темне, бездонне, із чорною китичкою лісу вдалечині. Серце — бум-бум, вітер — шу-у-у, шелесть, шелесть — ногами об бур'ян, швидше, швидше, хвіртка — хрясь. Урятована-а-а-а!

Інколи так хочеться побути біля свого озера...

Наталія ШЕВЧЕНКО

МИСТЕЦЬКА ОДИСSEA

Нагоду поринути у світ дитинства під час літніх ваканцій дарують Київський музей російського мистецтва і Київський літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка. Звісно, порізно. Проте різноманітність і можливість вибору якраз і тішає.

У Київському музеї російського мистецтва — виставка творів всесвітньо відомого художника Юрія Горбачова (США), що експонувалася в багатьох музеях світу. Народжений поблизу Новгороду (де закінчив керамічний технікум), митець двадцять років мешкав в Україні, в Одесі, удосконалюючи майстерність на художньо-графічному факультеті педагогічного інституту. Набутий досвід і вміння стали основою дальших пошуків.

На перший погляд проста і напоруч радісна картина світу, що постає перед глядачем у творах Ю. Горбачова, — вивірена й усталена філософська система. Дається взнаки освіта філософа, здобута в Ленінградському університеті. В основі світоглядної системи Ю. Горбачова — вітальність, вміння радіти з того, що дає життя. Власне, ідеться не про споживацьке ставлення до світу, а про взаємообмін радістю як енергоснажливим позитивом. Зауважимо наявність детермінізму в ланцюгу Всесвіт—митець—глядач—Всесвіт як високої відповідальності й честі дарувати радість. У доробку художника відомі серії "Еволюція" (розвиток Людини і Землі), "Чотири елементи", які засвідчили світоглядну позицію митця у сприйнятті людини як частини Всесвіту, космосу, а звідси творче кредо — гармонізувати все, що з якихось причин розбалансувалося.

Експоновані твори відбивають дитинство людства. Парадиз. Рай, який зовсім не зник. Вигнання з якого — лише образ. Рай — це саме життя, коли люди не прагнуть бодай десь у куточку утнути пекло. Творчість Ю. Горбачова — дивовижний синтез широким чином найближчий російського лубка й українського декоративного мистецтва. Митець демонструє знання двох етнокультур, здобуте через опанування майстерності кераміста, зокрема знання такого пласта народної творчості, як традиційна іграшка. У доробку художника органічно поєдналися життєтвердості кустодієвських типів (бо ж росіянин Кустодієв — найбільш ментально близький Ю. Горбачову) із казковістю персонажів і фольклорних образів Марії Приймаченко (вочевидь,

РАЙ, ЯКИЙ НЕ ЗНИК

від спостережених архетипів, виявлених у її творчості).

Рай — модель світу. Естетика Ю. Горбачова ґрунтується на особливих правилах спілкування з довкіллям заради уможливлення цієї моделі. Спілкування відбувається через ритм ліній, колорит, систему образів. Адже йдеться не про уречевлення (матеріалізацію) додаткових благ, а про створення й підтримання певного психологічного стану, що сприяє матеріалізації відповідних енергофлюїдів, — ідеться про концепт радості. Повернення світу доброї казки, де є фіолетовий слон і червоний тигр, де музика їде на півні. Абсолютно суголосний із ним за очищувальною, просвітлювальною силою світ благодаті, що його творить художник в іконописному циклі. На ґрунті наявних міфів Ю. Горбачов створює нові міфопоетичні сюжети, даючи нове смислове наповнення й емоційне, дещо іронічне, забарвлення — "Жінка і бик", "Чоловік із прапором та жінкою".

Надзвичайно цікаво занурюватися у креатив як процес, розглядаючи 32 ескізи художника. Митець сам винайшов спосіб накладання на полотно, поверх олії, спеціальної суміші лаків. Загалом техніка виконання творів працює на загальний задум із виразним ефектом: полотно, олія, золото, бронза, мідь. Найчастіше саме в такому доборі. Ефект золотого віку. Нового чи вічно сущого? Хтозна. Золотого, як добро і краса. Видається: золото — не тло для творів, а спеціальним образ із системи образів митця. Образ, що є прихованою, глибинною метафорою, способом означення присутності Бога.

А життя і є казкою, тому відгомін фольклорної основи — також метафора для виявлення реальності. У належному митцеві розумінні реального (а не лише видимого) світу. Тому і ростуть квіти завбільшки з дерева, а натюрморти стають живою натурою — райськими кушми. Скажете, вони дещо монументальні? Таж це — лики природи, такий пантеїстичний іконопис, де проривається правічна суть слов'ян. Художник не має потреби вигадувати, він уміє зчитувати зі світового міфу, дещо модернізуючи його, увібравши, як особистісний вияв, відлуння міфів інших етносів. Отож мчать червоні коні — слов'янський символ сонця — його творами, вишукуючи таких, як самі, в історії світового мистецтва...

А Київський літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка запрошує пригадати дитинство й перше знайомство з творами Кобзаря, оглянувши невелику експозицію "Персонажі творів Тараса Шевченка в українській традиційній іграшці". Кияни, та й не лише вони, уже, напевне, скучили за великими виставками української традиційної іграшки та ляльки, які щорічно (узимку) експонувалися в Національному музеї Тараса Шевченка як результат співпраці з Державним музеєм народної архітектури та побуту України, іншими закладами культури, окремими майстрами. Через ремонт музею виникла пауза. Отож Національний музей Тараса Шевченка, поєднавши експонати фондової колекції з фондними набутками своєї філії, презентує у провулку Шевченка (будинок 8-А) спеціальну, невелику (через відсутність виставкової зали), але зворушливу експозицію. Тут і золотаве с'яйво плетених із рогами витворів Я. і М. Ремінецьких, і ляльки Л. Костенко, і... А втім, маєте трохи часу? 15—20 хвилин уплинуть на вас, як промінчик сонця. І просвітліє душа ваша...

Тетяна ЧУЙКО

СЛОВО Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

В. о. головного редактора,
заступник головного редактора, відділ соціальної тематики
Микола СКИБА
279-49-47

Перший заступник головного редактора, відділ політики
Олександр СОЛОНЕЦЬ
279-49-47

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Літературний редактор
Анатолій ВЕНЦКОВСЬКИЙ
279-49-47

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Марія КРИШТОПА
270-55-57

Спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті "Преса України" у середу.
Зам. № 3301231

Загальний наклад — 40000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на півроку — 19,18 грн.